

Listy občanskému politikovi

II.

Nadějí pravického člověka jest tedy silný muž. Drahý pane, mnohý z vás dal by za silného muže nejen království, nýbrž republiku. Kdo se pozorněji zahledí na dno těchto nadějí, snadno odhalí jádro věci: slabost i hledají siláka, a by za ně udělal krvavou práci. Buržoasie nechce silného muže pro svůj vlastní obor, to jest pro obor svého hospodaření. Nevola po muži se silným mozem, který by dal podnikatelské vrstvě průmyslově agrárního státu — vývozního státu! — výrobní plán, pevný směr obchodní politiky a přiměřenou organisaci odbytu, zkrátka program. Na silný mozek se nereflektuje, touží se po silné pěsti. Silný muž, tento vytoužený Mesiáš velké části podnikatelů drobných i velkých, má „udělat pořádek“ v oboru politiky; nechce se po něm nic menšího, než aby zničil síly, jež se dostaly ke slovu skrze demokracii.

Než půjdu dále, řeknu svoje heslo válečné. Vsaďte si na pěst silákovu, neumíte-li vsadit na svůj mozek. Ale smíte vsadit pouze to, co jest nesporně vaše. Nebude vám dovoleno vsadit dobrou pověst, klid a bezpečnost země, ani svobody a práva občanstva. My socialisté jsme ukázněná síla. Nikomu nehrozíme, od nikoho si nedáme hrozit. Nikoho netísníme násilím, od nikoho násilí nestrpíme. Ku prospěchu země a proti silám veřejného rozkladu, z něhož se rodívají diktátoři, dáváme k dispozici svoji spolupráci. Kde nám blaho obecné ukládá oběti a břemena, bereme je na sebe, dbajíce, aby rozdělení břemen bylo spravedlivé. Každý pokus o násilné řešení otázek nebo situací narazí na naše sevřené pěsti. Dobře poučení spádem věci v Německu, dovedeme si činiti potřebné závěry. Československá republika není Německo.

Drahý pane, jsou diktátoři a diktátoři. Snoby oslňuje vnější úspěch. Což pak nevíte, že jsou také diktátoři, jimž to dopadlo zle, velmi zle? A jak to, že máme uznati pro obor státního života metodu pravičáctva, když přece vidíme, že na svém vlastním poli — v hospodářství — totálně ztroskotalo? Ve „Venkově“ dali oheď slovo panu Aloisu Musilovi. V článku „Silní mužové“ vynášeny byly úspěchy usurpátorů v Rusku, Itálii, Persii a j. Přítel arabských primitivů má pohled jednostranně vyvíčený romantikou šejkovské autokracie, kteráž je patrně plodem života v poušti. Proč zmizela z přehledu Musilova řada silných mužů, bez nichž je silácké panoptikum naprosto neúplné? Silným mužem byl hrabě Tisza. Jménem feudální aristokracie škrtl po leta uherké národnosti a maďarské sedláky i dělníky. V prvních poválečných dnech ho zastřelili demobilisovaní vojáci v jeho vlastním bytě. Po krátkodeché epizodě republikánského Maďarska vystřídán byl silácký režim Tiszův siláckým režimem Bely Kuhna. Když to neblahý diktátor dobolševisoval, uletěl do Moskvy, zanechav zemi dalším silákům, Pronayovi, Bethlenovi, Gömbösovi, Horthymu. Za červeno-bílo-zeleným terorem přišel rudý, za rudým bílý. Zkrvavené Maďarsko je vůbec země střídajících se hrůz a siláků. — Bulhar Stambolijskij náležel rovněž k rodu silných mužů. Jednoho dne dal si car Boris při-

nésti v pytlí jeho zkrvavenou hlavu. Spolupracovníci balkánského silného muže rozprchli se po Evropě, a ještě tam je následovala pomsta nových siláků. Daskalov byl zavražděn na ulici Prahy. Raději nezkoumejme, do jakého stavu upadla země, když se stala arénou silných mužů. V tomto hromadném nekrologu nelze zapomenouti Lva Trockého. Za dnů říjnového převratu byl Trocký — jak se zdá — dokonce silnějším mužem než Lenin. Dnes žije ve vyhnanství. Brüning, von Papen, Schleicher, Hugenberg jsou jména samých silných mužů, po nichž přišli silnější, jako přišel Stalin po Trockém a jiných. Kde je vůbec konec řady? — Zastavme se ve Španělsku. Potměšilý Alfons dal zemi do rukou Primo de Rivery. Silácký převrat byl převrat králův, Rivera mu jen půjčil generálské jméno. Diktatura se vyžila, koruna sletěla s královské hlavy, a země? Země se zmítá v křeči revoluce, v níž prozatím síly konstrukce nenabýly rozhodující převahy. Pan Alois Musil zaletěl svým pátrajícím zrakem až do Persie. Škoda, že se zastavil na hranici Číny. Tam jest nyní těch silných loupežníků — pardon, měl jsem říci mužů — několik. Než sežere jeden druhého, jakož se sluší a patří, zapotí se čínský sedlák krvavým potem, havraní se potěší na hromadách mrtvol, a země se rozpadne v cáry, z nichž ne jeden stane se kořistí cizích válečníků. Páni slabosti, hle, co ta k é znamenají siláci! Louče se s panem Musilem, dodávám ještě, že jest zamilován do pouště v Arabii. Snadno by se mohl zamilovati do pouště v politice. Jeho maskované volání po silném muži jest snahou po změně kulturní země v poušť.

Rozumí se, že mi tu nešlo o pana Aloise Musila, ač nepodceňuji ani bludičky, která by mohla zavést lidi do bahna. Vy, drahý pane, poznáte, že jsem trochu střílel okolo rohu, a vyberete si, co se hodí na Vaši adresu. Znáám Vás natolik, abych věděl, jakou úlohu hraje silný muž ve Vašem kalkulu. Vrátil jsem se ještě k této neblahé spekulaci, nyní však mi dovolu, abych odbočil.

Z Baťova kruhu vydali nedávno heslo: Ozdravte uhelné hospodářství! Bylo v tom zdravé jádro. Jest třeba analyzovat jedno výrobní odvětví za druhým, zjistit jeho speciální choroby a jeho vyhlídky, stanoviti jeho úkoi v celém hospodářství, zařadit vše do celkového programu, a takto stavět novou budovu hospodářství, ne ještě socialistickou, ale ne již ryze kapitalistickou. Je třeba započítati základními surovinami: uhlím, dřívím, železem, stavebními hmotami atd. U Baťů jest ještě špetka iniciativy a vůle. Rádi by si ještě zabojovali, rádi by přispěli k renesanci podnikatelského světa. Vědí, že prosperující Zlín je pouhý prášek na tvář zeměkoule, a že rozklad kapitalistického systému jako celku zastihne nakonec i pyšné zlínské závody. Tomáš Baťa zehrával na neplodnost podnikatelstva, a jeho nástupce se od něho v této věci neliší. U Baťů si řekli: Jeden z pramenů zla je v rozháraném důlním průmyslu a v drahotě uhlí. Lacinější uhlí zlevnilo by dopravu, oživilo by výrobu. Konkurenční schopnost exportu by se zlepšila. Spolu s jinými zásahy mohla by býti situace do značné míry sanována. Lacinější uhlí se však nedělá juristickými dekrety. Je to otázka hospodářské organisace. Uhlí na dolech nemůže býti podstatně zlevněno, pokud se těží uhlí nekvalitní,

na dolech už od přírody nevýhodných, a nadto: dokud se může zařízení využít jen z poloviny, třetiny, ba čtvrtiny. A to se dnes děje na celé čáře. Pan Hugo Vavrečka napsal v tom smyslu článek, v němž dal přehled uhelné těžby a navrhol, aby se těžilo pouze tolik, kolik se stačí spotřebovat; doly nevýhodné měly býti obstaveny, aby ostatní se mohly pustit do plné těžby. Jak řečeno, je v tom zdravé jádro. Nuže, toto jádro je odsouzeno, aby shnilo ve všeobecné hnilobě podnikatelstva. Nic se nestane. Bude se handlovat o halíře s těžaři, dopravci a velkoobchodníky; i když to dopadne nejlíp, porodí hora myš. A nyní si představme, že by těžárstvo přijalo myšlenku, propagovanou ze Zlína. Státní moc by jistě patronisovala toto přetvoření důležité industrie. Ráda by přispěla odvážným činem k zlevnění dopravy na státních železnicích; spolu s uhelným velkoobchodem umožnila by podmínky levnější a účelnější distribuce a zcela jistě by pomáhala při řešení problémů, které by tu nově vznikly, na příklad v otázce převedení 20.000 horníků do jiného zaměstnání. Velká iniciativa, za níž by stála velká vůle a odhodlanost, strhla by k radostné součinnosti celý veliký aparát. Všichni bychom zahlédli silnici, která vede k dobrému cíli, a všichni bychom nasadili všechno, abychom se na tu silnici dostali. Místo toho? Nikdo z podnikatelského a peněžního světa nechce nic riskovat, nic zkusit, nic reformovat. Kapitalistický režim je tak prohnitý, že i zdravá myšlenka zvyšuje v něm zlo. Majitelé průmyslových podniků slyšeli kdesi cosi zvonit, že uhlí bude lacinější. A od té chvíle jakoby utal: každý odkládá svoje uhelné objednávky, každý čeká, až „to bude“. To jsou ta příslovečná otevřená ústa, do nichž vletí pečený holub. Vlak, naložený uhlím je dnes vzácností. Na dolech rostou haldy nebo nezaměstnanost, horečka těžce nemocného těžařského průmyslu se stupňuje. Baťův kruh, který chtěl býti lékařem, může se státi bezděčným hrobařem uhelného průmyslu!

Drahý pane, zde jsem Vás upozornil na jednoho „silného muže“ z Vašich vlastních řad, a Vy mi doznáte, že výsledek jeho snahy jest žalostný. Nikolí, takovýto silný muž buržoasii nevoní. Neboť požaduje od podnikatelstva myšlení, práci, odvahy, pevnou vůli ve správném směru. Věci, jichž moderní podnikatelstvo již není schopno.

Rád bych obrátil Vaši pozornost k jiné věci.

Naše cedulová banka přišla před časem s ochranou devis. Co se z toho stalo? Jakoby v podzemí začala bouřit sopka a pozvedla nezdolatelnou vlnu podnikatelské krátkozrakosti. Z ochrany devis stala se protekční prohibice. Nebo: vláda se chystala na londýnskou konferenci a chtěla vyrovnat některé celní nedostatky, aby s dobrým svědomím mohla přistoupit k odstranění devisového a povolovacího řízení. Jest neuvěřitelné, jaká čilost se zmocnila veškerého podnikatelstva. Několik metráků petic, resolucí, memorand a — hrozeb se sběhlo v ministerských kancelářích. Ministři se už museli schovávat před sterými deputacemi a doma vypínali telefony. Kdo choval čtyři kanáry, žádal o zvýšení cla. Kdo vyráběl turecký med, žádal o zvýšení cla. V tom je celý rozum našeho podnikatelstva. Cla, cla, cla, daňové slevy, redukce platů! Uzavřít se před světem, ale od světa žádat, aby od nás kupoval. Každý ví, že naše země jest osudově spiata s ostatním světem, ale nikdo z toho nechce udělat správný závěr. Maďarská, rumunská, jugo-

slávská, polská, rakouská, německá bída — to jest konec konců naše bída československá.

Za správu hospodářství odpovědni jsou hospodářští vůdcové. Náleží jim půda, továrny, obchody, banky, suroviny, mají dispozici nad lidmi i věcmi. Pověděl jsem v minulém listě, kam to dovedli. Ubohá jest snaha, podstrčiti Černého Petra rozkladu socialistům. Ve Spojených státech není téměř socialistů, duch amerického lidu jest individualistický, jako jest hospodářská organizace země kapitalistická. A krise hospodářství i státu jest tam patrně hlubší, než ve staré Evropě. Socialisté krisí nedělají. Krise hospodářství i státu jest krisí kapitalismu. Kapitalismus v dochované formě je národní a všelidské nebezpečí.

Nositelé této společenské formy jsou bezradní. A jejich bezradnost, jejich sobectví, jejich soupeření, jejich obecná slepota, jejich poplašný zmatek desorientují i politiku vlády. Těžko jest vládnout splašenému stádu!

A tak hledají slaboši siláka, aby za ně udělal krvavou práci. Drahý pane, nenajdou toho siláka. V této zemi ho nenajdou. Revolver věru není nástroj, jímž jest možno spravit polámaný stroj kapitalistického hospodářství. *Spektator.*

p o z n á m k y

Levice poražena — levé ideje vítězí.

Kdo by byl už neslyšel, že levice je poražena, zahanbena, zdiskreditována, na kopytech roznesena? Kdo by se jí nevysmíval? Dobře, dejme tomu, ale pohledme, jak si tedy počínají páni vítězí. Logické by bylo očekávat, že také levé ideje jsou poraženy, zahanbeny, zdiskreditovány, na kopytech rozneseny. Kupodivu — nezdá se tak. Minulý týden pronesl ministr zemědělství Hodža velmi rozumnou řeč, tedy žádný přívrženec levice a jeden z „vítězů“, o demokracii, a o té se vyjádřil mezi jiným: „Abychom zachránili hospodářství proti škodám, plynoucím z liberalistické spekulace, utíkáme se v celém světě k hospodářství usměrňovanému.“ Usměrňované čili regulov. hospodářství patří, jak známo, mezi hlavní požadavky levice, proti němuž se pravý směr ještě nedávno vášnivě vzpíral. Vypadá to, jako by se už nehodlal vzpírat dále. Dožívá se tedy levice toho, že ve chvíli, kdy její politický vliv beze vsí pochyby poklesá, její myšlenky vynucují si vstup do politických salonů odpuřů. Děje se — zatím ovšem v skrovném rozsahu — to, co jsme vytrvale předpovídali: levé myšlenky budou prosazovány a uskutečňovány i bez vítězství stran levých, ba i za jejich porážky; strany pravice budou k nim přivedeny tvrdými nutnostmi hospodářského života, neboť levé ideje nejsou vzaty ze vzduchu, nýbrž jsou logickým důsledkem dnešní situace. Před rokem by byl ještě agrární ministr nemluvil o „usměrňování hospodářství“ jako o samozřejmosti; tenkrát se nám ještě vykládalo, že hospodářství je jako Carmen, které není žádný zákon dán, a že jakékoliv snahy o zavedení rozumného pořádku, o regulaci tohoto proudu, jsou nejen marné, nýbrž i škodlivé. Ale rok je dlouhá doba, hlavně, když krise tlačí na mozky. Usměrňované hospodářství se stává, jak vidíme, částí duchovního fondu i koleniční vlády, a občanský ministr se k němu přiznává bez vzrušení a bez mučení. Ukazuje se, že jeden Hitler nemůže vyvrátit správnost celé levé ideologie, a že politické potlačování není všecko. Pravdu není možno zavřít do koncentračního tábora. Ale patrně pro nějakou tajemnou stránku politického dění je třeba, aby levé ideje byly prováděny stranami pravými. Už jednou se to u nás stalo: spoluvláda s Němci byla dávným přáním levice, ale uskutečnila ji pravice. Také ve Francii se stalo něco podobného: Briand a Herriot hlásali nutnost, aby Francouzi odtáhli z Poruří; byli poraženi, ale zvítězívisi Poincaré okupační vojsko odvolal. Právě tak se děje nyní: za doby nejhlubšího úpadku levice začínají praví muži mluvit levým jazykem, zajisté ne ze záliby, nýbrž z potřeby okolností. —fp—

† Ministerstvo zásobování.

Ríkali o něm, že nikoho nezásobuje; že nikoho nevyživuje; že je zbytečné. Ale nebolela jeho zbytečnost; bolela jeho nepřijemnost, bolela, že toto ministerstvo by chtělo zasahovati do vydržených práv. Ministerstvo zásobování lidu bylo tedy zrušeno; jeho agenda bude rozdělena mezi jednotlivá ministerstva. Sotva však obsah a rozsah agendy této bude zvětšen; spíše bude zmenšen. Těm, kterým šlo o likvidaci, nešlo jen o úspory ve státním hospodářství; nelíbila se jim myšlenka, pro kterou toto ministerstvo bylo zřízeno. Šlo o regulaci distribuce, šlo o to, aby distribuční proces od výrobce ke konsumentovi byl účelně, ekonomisován; šlo o regulaci meziobchodu, který svojí dnešní prací poškozují konsumenta a hospodářský celek. O to šlo, a je zajímavé, že toto ministerstvo umírá právě v době, kdy tolik se volá po organizaci výroby a distribuce. Toto ministerstvo — respektive jeho základní myšlenky — potírali často ti, kteří je měli hájiti. Nejsou to na př. zemědělcí, kteří naříkají, že lacino prodávají a draze kupují? Nejsou to oni, kteří by v první řadě měli mít zájem na regulaci meziobchodu, na tom, aby mezi výrobcem a konsumentem nebyly články, které získávají neúměrně své funkce? Sotva se těmto myšlenkám nad hrotem jejich ministerstva bude dařiti lépe, než za jeho života. Snad nebyli tu lidé, kteří by dali tomuto úřadu vše, co by zajistilo jeho plný život. Snad politická levice nepochopila dosti význam těchto myšlenek a nedovedla je dosti hájiti a popularisovat. V. G.

Má rozhlas mlčet o demokracii?

Ríšskoněmecký ministr propagandy Goebbels prohlásil v těchto dnech, že (říšskoněmecký) rozhlas od shora až dolů musí býti orientován hakenkrazuzlersky. Tak si představují rozhlas také komunisté v SSSR. U nás rozhlas drží se neutrality; chce být bez tendence. Hlavně bez tendence politické. Pojem neutrality sám o sobě je hezký, ale i pružný. Jsou chvíle, kdy neutralita může znamenat poškozující činnost. Je dobrým neutrálem ten, kdo založí ruce a pozoruje, jak dva se perou, dva, z nichž jeden je v právu a druhý ne? Je dobře být neutrálem tam, kde demokracie bojuje o existenci? To je i otázka pro náš rozhlas. Není demokracie věcí tak dobrou, aby i rozhlas o ní bojoval, i když by mu to neslo nespokojenost některých fašistů nebo komunistů? Demokracie je dobrá věc a stojí za to, aby ji rozhlas propagoval více než dosud. Rozhlas demokratického státu nemůže nehájiti jeho základní formu a poslání. Tam, kde jde o demokracii, není na místě opatrnictví. Jdou-li odpůrci demokracie na ní od lesa, musí i obrana demokracie být ostrá! Dovedou-li odpůrci demokracie předati rozhlas do boje proti demokracii, musí rozhlas demokratického státu zvýšiti svoji demokratickou aktivitu. Jde o to, aby rozhlas velkou část své práce organizoval u vědomí, že rozhlas demokratického státu nemůže zůstatí stranou tam, kde se bojuje o demokracii. V. G.

národní hospodář

E. V y š k o v s k ý :

Hitler a práce

(Hospodářství v Třetí říši. III.)

Čtenář, který četl články o hospodářství v Třetí říši, a který bude číst tento článek, může zakroučiti podivem hlavou. Neboť právě poslední dny, kdy se svým programem vystoupil po první na veřejnost nový ministr hospodářství Schmidt, který zřejmě nehoví socialistickým tendencím, prošlo naším tiskem několik zpráv a také zdůrazněných Hitlerových řečí, jež svědčí o tom, jak vláda snaží se ztlumit to, co hnutí dodávalo rázu příliš socialistického. Tomu však, kdo na příklad všiml si podrobněji jen Hitlerova projevu 1. května, jenž obsahoval zásadní směrnice hospodářského programu, není toto brzdění vývoje doleva překvapením. Taktický smysl Hitlerův a jeho štábu, který dovedl zabrániti předčasným revolučním výbuchům v minulosti, ač na to radikální část strany naléhala, brzdí revoluční elán v zájmu zabezpečení klid-

ného hospodářského vývoje. Dočasný obrát napravo jest tedy jenom taktickým manévrem, vítaným ovšem tou částí strany, která tvoří kapitalistické prvky, ostatně nucenou jednotou německého národa nvní značně posílené. Avšak tento obrát týká se především tempa provádění německého národně socialistického programu, pokud lze jej nazvat socialistickým (ačkoliv socialismus pro naprostý nedostatek nejen vědeckých základů, ale jakékoliv soustavy vůbec to není), nikoliv však základu samého. Také na zákonech, o kterých jsme psali a o nichž píšeme, jež zdaleka nelze nazvat konservativními, se nic nezměnilo a nemění. Naopak nařízený soupis majetku k účelům konfiskačním a nové zákony o státním občanství, vyhlášené právě tyto dny, přes to, že jejich smysl je jenom politický, ukazují, že revoluce není skončena. Revoluci nelze jen tak za skončenou prohlásit. O jejím konci nerozhoduje nikdy ten, kdo ji začínal.

Střednímu stavu, o jehož mentalitu je opřena celá NSDAP, mohl Hitler vyjítí vstříc a něco mu dát, byť to bylo zatím většinou jen ve formě sice konkrétních slibů, ale s velikou dávkou opatrnosti. Odpovídá-li však program národně socialistické strany německé středostavovské mentalitě, její moc opírá se v podstatě o široké vrstvy zproletarisovaných tříd německého obyvatelstva. NSDAP byla založena jako strana dělnická, třebaže stává se k třídnímu hnutí naprosto odmítavě. M a r x i s m u s je Hitlerovi jen židovským výmyslem k rozbití národního hospodářství a tím k zabezpečení židovské nadvlády nad světem. V národním německém státě nemá býti třídních zápasů, ale harmonie mezi všemi vrstvami, již budou zabezpečeny nejen národní ideály, jak si je Hitler představuje, ale také nejlépe zájmy jednotlivých vrstev obyvatelstva. Při tom ú c t a k p r á c i je úhelným kamenem Hitlerova dělnického programu. S heslem: „Čtěte práci a dělníka“, byla uspořádána 1. května velká slavnost, na které vytyčil Hitler svůj sociální a hospodářský program, jenž ve směru zásadním měl největší význam ohlášením zavedení p r a c o v n í p o v i n n o s t i. Nejde jen o dočasné zmírnění nezaměstnanosti, ale: „Chceme,“ praví Hitler, „vymýtiti předsudek proti práci rukou, tak jako v minulosti byl vymýcen předsudek proti vojákům tím, že na místo nájemného žoldněrství vstoupila obecná branná povinnost. Proto jsme se neodvolatelně rozhodli, že každý Němec, ať je čímkoliv, ať vysokourozený, bohatý či chudý, ať syn učence anebo syn továrního dělníka, jednou v životě bude přiveden k práci rukou, aby ji poznal.“ Fráze, ale zase hledá se její naplnění. Pro studenty zavádí se povinnost ztráviti určitou dobu v pracovních táborech, stejně jako musí tam ztráviti určitý čas čekatelé úřednických míst, aby přišli do styku s lidem a s jeho způsobem života a názory.

Fráze o účtě k práci je však sotva s to uspokojiti ty, pro které není práce sentimentálním pojmem, ale tvrdou skutečností, dávající kus chleba. Zvláště když práce vůbec není. Německý dělník, prošetší školou marxistického třídního uvědomování, se sotva dá zlákatí pouhým heslem, které by mu nedalo obživu anebo jež by bylo možno obrátiti proti jeho zájmům. Hitler, který zvrhuje třídní boj, nezavrhuje odborové organizace dělnické. Ovšem mohou to být jen takové organizace, které odpovídají národně socialistickým představám. Především může býti jenom jedna odborová organizace, to jest národně socialistická. Jejím účelem není ovšem třídní boj, ale má vychovávat dělníka (stejně jako zaměstnavatele), aby se včlenil do společného rámce národní jednoty, nikoliv teoretickým poučováním, výzvami nebo napomenutími, ale denním životním zápasem.

„Národně socialistická odborová organizace má organizačním spojením určitých skupin účastníků národního hos-

podářského procesu zvýšiti bezpečnost národního hospodářství a posíliti jeho sílu tím, že odstraní všechny ony nepřístojnosti, které v posledních svých důsledcích působí destruktivně na těleso národa, poškozují životní sílu národního společenství a tím i státu a konečně stávají se zhoubou pro samé hospodářství.“ (Hitler, „Mein Kampf“.)

Národně socialistická odborová organizace má se státi jedním z článků, které tvoří budoucí stavovský stát. Je jen přirozeným důsledkem provádění tohoto programu, že všechny odborové organizace nejen socialistické, ale i křesťansko-sociální a také nepolitické byly zrušeny a utvořena německá pracovní fronta, jejímž jádrem jsou národně socialistické buňky a odborové organizace.

Netřídní fronta práce.

Může však taková odborová organizace přinést dělnictvu nějaký prospěch? To záleží na její činnosti. Podle toho, jak to nyní v Německu vypadá, musí Hitler brzditi shora třídní elán netřídní dělnické fronty. Mnohokrát bylo nutno zakázati přímé zásahy do hospodářského života, které si osobovali vůdci národně socialistického dělnictva. Bylo nařízeno sociální příměří do té doby, než bude německé hospodářství stavovsky vybudováno a organicky rozčleněno. Na dva měsíce bylo nařízeno prodloužení všech pracovních smluv, příště pak mají býti pracovní podmínky upravovány státem a jeho orgány. Zákonem z 19. května byli zřízeni k tomu účelu důvěrníci práce, kteří do nové úpravy sociálního zřízení namísto organizací právoplatně stanoví podmínky pracovních smluv. Mají pečovati o udržení pracovního míru. K provádění svých rozhodnutí mají k dispozici úřady, při čemž ovšem jsou vázáni směrnici, určenými státem. Prakticky to znamená, že se jednomu člověku, který musí míti ovšem důvěru NSDAP, svěřuje neomezená moc nad pracovními poměry, zvláště že může stanoviti výši mezd. Sociální příměří zabránilo stejně jejich dalšímu snižování. Při tom nutno podotknout, že podle německé statistiky byly za rok 1932 sníženy mzdy průměrně o 16.8 proc., a od nejvyšší úrovně, která byla v roce 1930, o 18 až 22 proc. Důvěrníci práce mají spolu s důvěrníky hospodářství vyřizovati všechny sporné věci, při čemž se předpokládá, že jejich příslušnost k NSDAP, to jest v podstatě stejný způsob názorů, umožní dohodu. Že na dlouho se nevystačí s tímto zařízením, o tom není pochyby. Už dnes zdražení životních potřeb dává podnět k snahám o zvýšení mezd. Jakmile toto hnutí nabude většího rozsahu, přijde chvíle zkoušky pro instituci národně socialistických důvěrníků práce a pro národně socialistické hnutí vůbec.

Potírá se nezaměstnanost.

Ještě blíž než tato chvíle jest zkouška, které bude podrobena Hitlerova vláda ve směru opatření práce. Koncem února bylo v Německu 6,002.000 lidí bez práce. Do konce června t. r. klesl podle německé statistiky počet nezaměstnaných o 1,146.000 osob, takže nyní je nezaměstnaných asi 4,856.000. Hitler jest si velmi dobře vědom, že osud jeho vlády závisí na tom, dovede-li dát lidem práci a chléb. Dosud dával jim jenom chléb, neboť značná část poklesu nezaměstnanosti jde na vrub toho, že nezaměstnanými stoupenci NSDAP byly rozmnoženy útočné oddíly SA a ostatní organizace národně socialistické strany, že bylo možno vřaditi mnoho stoupců na místa, která byla uprázdňena vytlačáním živlů nespolehlivých anebo nearijských. Ale skoro 5 milionů nezaměstnaných je pořád ještě příliš mnoho, aby to mohl

být trvalý stav. Hitler sám volá: „Naše úloha jest opatřit práci, práci a ještě jednou práci. Podaří-li se nám rozmnožit práci, bude naše autorita nejsilněji podpořena. Náš program není dělat krásná gesta, ale udržeti německý národ při životě.“

1. června byl vydán zákon ke zmenšení nezaměstnanosti. Jím se zmocňuje říšský ministr financí, aby vydal za miliardu marek pracovních poukázek (Arbeitsschatzanweisungen) k podpoře národní práce, zvláště pro tyto účely: 1. obnova správních a obytných budov, mostů a jiných staveb zemských a obecních, i jiných veřejnoprávních korporací, 2. obnova obytných a hospodářských budov zemědělských podniků, 3. stavby budov k osídlení předměstí, 4. osídlení venkova, 5. regulace řek, 6. stavby podniků k opatření obyvatelstva plynem, vodou a elektřinou, 7. pozemní práce zemí a obcí, 8. věcné dodávky pro ty, kdož potřebují pomoci.

Největších částí má se užiti na stavby silnic, při čemž stanoví se přímo pracovní podmínky. Dělníci, zaměstnaní na těchto stavbách, mají býti především z řad nezaměstnaných. Nevstoupí do žádného pracovního poměru, ale budou dostávat nadále podporu v nezaměstnanosti v dosavadní výši, denně teplý oběd a kromě toho za každé čtyři týdny dostanou 25 marek. Těchto 25 marek nedostanou v hotovosti, ale v poukázkách na potřebné věci (Bedarfdeckungsscheinen), za něž budou moci opatřiti si šaty, prádlo a domácí nářadí. Majitelé domů dostanou příspěvky na jejich obnovu, jež nebudou muset vratet. Naproti tomu země a obce dostanou k podobným účelům jenom půjčky, což se odůvodňuje tím, aby se nepouštěly do staveb překotných a nad potřebné rozměry. Práce se má opatřit nikoliv jenom veřejnými investicemi, ale také podnikáním investic soukromých. Proto zákon nabízí soukromým podnikatelům prémii na náhradní investice. Kdo nově opatří nějaký stroj, nářadí anebo jiný předmět, potřebný pro živnostenskou nebo zemědělskou výrobu (tedy také stavby), může náklad sraziti ze zisku povinného zdaněním. Musí to býti ovšem výrobek domácí a musí nahraditi jiný předmět dosud v podniku užívaný. Při tom musí býti zajištěno, že použití nového předmětu nepovede ke zmenšení počtu dělníků v podniku zaměstnaných. Přes to tedy, že je snaha, aby nové strojní zařízení nemělo v zápětí pozdější vzešup nezaměstnanosti, může přece tato premie značně podporovati racionalisaci německé výroby, neboť počet dělníků, který ostatně je nyní stejně nízký, se může udržeti jejich přesunem z jednoho oddělení do druhého.

Další ustanovení, které má zmenšiti počet nezaměstnaných, vyhovuje zároveň jinému Hitlerovu heslu, že žena patří do domácnosti. Snaží se vyloučiti pokud možno ženy z pracovního poměru s výjimkou pomocnic v domácnosti, jejichž zaměstnání usnadňuje daňovými úlevami tím, že se pokouší usnadniti sňatky. Německým příslušníkům se poskytne bezúročná půjčka nejvýše 1000 marek, která se splácí měsíčně po 1 procentu, takže úhrnné splácení potrvá asi osm let. Tato půjčka neposkytne se však rovněž v hotovosti, nýbrž v poukázkách na nábytek a domácí nářadí. Podmínka však je, že žena, která se vdává, byla v posledních dvou letech zaměstnána, vzdá se svého zaměstnání a nevstoupí do něho znovu, pokud budoucí manžel bude míti měsíční příjem více než 125 marek nebo pokud půjčka nebude zcela splacena.

Zákon o opatření práce, jehož provádění, pokud jde o „soukromou iniciativu“, neobchází se bez účinného nátlaku, není ovšem jediným prostředkem, který má

zlepšiti zaměstnanost v Německu. Hitler, resp. NSDAP, užívá všech prostředků, které má po ruce — a je jich dost — aby přinutila na příklad majitele domu k opravným pracím tím, že prostě upozorní na neutěšený stav domu a nutnost oprav. Již dříve také byl vydán zákon, kterým od 1. dubna t. r. byly nové automobily osvobozeny od daně, což ovšem mělo v zápětí velkou výměnu starých vozů za nové a znamenalo nejen konjunkturu pro automobilové továrny, ale i přijetí mnoha tisíc dělníků do práce, třebaž na druhé straně tento zákon jako ostatně všechno měl své stinné stránky.

Na prahu inflace.

Kámen úrazu však je, kde vzít peníze na veřejné investice. Uvážíme-li, jak je napjata státní pokladna německá všemi podpůrnými akcemi pro zemědělství, že nutno z ní hraditi nemalé náklady na organizaci NSDAP, zvláště SA a ostatní ozbrojené formace, že při tom výnos daňový je malý, vidíme, že i pouhá miliarda marek, se kterou se zatím počítá na veřejné práce, musí se opatřiti mimořádnými prostředky. Vláda nemusela se obrátiti hned přímo na veřejnost s nějakou půjčkou práce, nýbrž dala se jí k dispozici Ř í š s k á b a n k a, jejíž nový prezident dr. Schacht mohl po prvé vyjíti vstříc přáním říšského kancléře tím, že miliardu marek pracovních poukázek eskontuje. Zde jsme ovšem již na prahu toho, čemu se říká inflace. Ale teprve na prahu. Hitler sám snaží se býti co nejopatrnější. V zákoně zajišťuje financování investic tím, že pracovní pokladniční poukázky mají býti do pět let, každý rok jednou pětinou staženy a to z prostředků pravidelného státního rozpočtu, pokud nebudou prostředky zvláštního umořovacího fondu, jež se k tomu účelu zřizuje. Do tohoto fondu plynou splátky zemí a obcí, jež dostaly půjčku na opatření práce, a konečně d o b r o v o l n é d a r y k podpoře národní práce, jež budou požívati daňových výhod a také splátky z vybavovacích půjček pro novomanžely. Zdá se, že německá vláda klade hlavní důraz na dary k podpoře národní práce, z nichž se dělá přímo jakási daň. Zaměstnanci mají — a kdo by se odvážil výzvě nevyhovět? — ohlásiti svému zaměstnavateli, kolik procent hodlají věnovat ze svých platů na opatření práce pro nezaměstnané a tato částka bude se jim měsíčně přímo srážet a odvádět státu. Stejně mají správní radové ohlásiti, jakého podílu ze svých tantiem se vzdávají k tomuto účelu, k němuž se má užít i případných přeplatků daňových. I když tedy není pro německý národní socialismus překážkou Říšská banka, jejíž prezident vytkl přímo jako svůj program shodu s politikou vlády, přece postupuje se, jak vidno, se značnou dávkou opatrnosti. Jak dlouho se s ní vystačí, je otázka budoucnosti. Říšský ministr práce Seldte vytkl ve svém programu, že k zaměstnání asi 700.000 dělníků bylo by třeba půl druhé miliardy marek. To znamená, že má-li se snížit nezaměstnanost aspoň na polovinu, bylo by třeba nikoliv jedné miliardy, nýbrž aspoň šesti miliard marek, což ovšem vypadá už trochu jinak.

Stabilisovaná bída.

Mnoho ovšem bude záležet na celkové hospodářské situaci, nejen světové, ale Německa zvláště. Zaměstnat pět milionů lidí není možné veřejnými investicemi. Vsunout je do výrobního procesu bylo by lze jen oživením celého hospodářství. Budiž řečeno, že máme hlubokou nedůvěru k německým statistikám, které jako ostatně téměř všechny statistiky jsou odra-

zem cíle, kterému mají sloužit. Německá statistika zahraničního obchodu se svými aktivy kontrastuje s úbytkem devis Říšské banky, třebaže je v ní obsažen zároveň útek kapitálů ve formě zboží z Německa, čímž rozmnožuje se vývoz, a také dodávky na ruské objednávky, jež dlouho už nepotrvají. Politická izolace Německa a židovský bojkot musí se nakonec obrážeti i v německém hospodářství, jež je dosud zařízeno na vývoz. Soběstačnost Německa po všech stránkách jest teprve ideálem, k němuž německý národní socialismus směřuje. Bylo by eufemismem nazývat soběstačností hospodářskou izolaci, která znamená nouzi. Časopis německého těžkého průmyslu „Die deutsche Bergwerkszeitung“ píše:

„Pro Německo jest jen jedna záchrana, to jest zařídit se na značně prostší způsob života se základnou ve výrobě jeho půdy. Chleba a brambor bude vždy tolik, aby každý dostal své množství. Konzuma masa bude se muset poněkud omezit a spotřeba tuků silně zmenšit. Zahraniční požitiviny musí býti omezeny na nejnižší míru. To platí i o většině jiných výrobků. Bude nutno nosit opět správané střevíce a záplatované kalhoty bez falešného studu. Vlněné látky, až budou obnošeny, bude nutno zpracovat na umělou vlnu. To platí i o kačuku, jež musí býti stále regenerován. Životní míra musí býti sešroubována. To vyžaduje nervů, jež musí umět ministr propagandy zocelit. Pokles zahraničního obchodu bude míti silné odezvy doma. Nakonec se obrat ustálí asi na čtvrtině nejvyššího rozsahu z roku 1929. Musíme tedy býti připraveni na trosky a musíme si zvykatí dívat se na ně.“

To ovšem je vyhlídka pro německé hospodářství málo potěšitelná. Sebe schopnější a sebe mocnější ministr propagandy sotva bude moci zocelit nervy tak, aby lid si trvale zvykl na bídu.

Opatrnost z bohatlého hokynáře.

Budiž na konec dovolen jeden citát: „Jestli noví vůdcové dovedou uspokojiti základní lidské potřeby, zůstanou při moci. Nedovedou-li to, budou vyhnáni. Demokracie však přijde, poněvadž nakonec musí přijít. Lidské bytosti budou ji konec konců žádat.“ To jsou slova, jimiž tyto dny formuloval prezident Masaryk svůj názor na diktatury. Začali jsme tyto články psát, abychom se podívali do očí skutečnosti, neboť jsme přesvědčeni, že byla by chyba zastírat si věci, jaké jsou, a předstírat si něco, čeho není. Demokracie přijde, protože přijít musí, protože znamená pokrok, znamená rozmnožení života. „Opustil-li lid intelektuály, kteří nemají žádné pravdy anebo mají jich více a šel-li k hlasatelům dogmatu, ať je jakkoliv primitivní“ (Masaryk), šel za nimi proto, že ve svoji primitivní pravdu doopravdy věří. Takový je Hitler. Čtete-li jeho „Mein Kampf“, trnete přímo, do jaké míry, nerušen vědomostmi, objevuje staré pravdy. Jeho konstrukce jsou prosté a přímočaré, předpoklady, z nichž vychází, nesnesou žádného zkoumání. Ale při tom jeho praktický smysl a politický talent překonává primární nedostatky, jeho důslednost nahrazuje logiku. Jeho státnická opatrnost je opatrností zbohatlého hokynáře, který ví, jak těžko se shromažďovaly peníze, a jež proto s nimi hospodaří rozumně. Rozhazuje teprve druhá a třetí generace. Také v Třetí říši přijdou generace, které nebudou hospodařit tak opatrně. V revoluci se generace střídají velmi rychle. Už dnes musí Hitler brzdit nedočkavce, jimž tempo je příliš pomalé, a kteří cíle, které Hitler označuje za vzdálené, vidí nablízku. Hitler, snad vlivem ještě žijícího Hindenburga, brzdí. Ale čím volnější bude tempo hospodářského rozvoje, čím větší bude bída německého obyvatelstva, tím spíše může tato brzda selhati.

Znaky vývoje v německé revoluci.

Avšak ať politicky tato německá revoluce dopadne jakkoliv, ať se udrží, či ať ztroskotá, přece i ona znamená do značné míry pokus o uskutečnění myšlenek, které zdaleka nelze nazvat konservativními. Orthodoxní kapitalisté se právem děsí německého bolševismu, jenž se neprojevil pouze zavíráním vedoucích ředitelů, nařízeným snížením gází ředitelům bank (platy byly ohraničeny na 3000 marek měsíčně, za které by leckterý československý bankovní ředitel nesloužil) a podobně, ale jenž má v sobě i prvky zásadní už proto, že konečným hospodářským cílem německého národního socialismu je organické ovládnutí hospodářství. Vidíme, jak se uplatňují stejné tendence na různých místech světa za naprosto odlišných okolností. To je známka vývoje a nikoliv přechodný politický kurs. Také z toho měli bychom čerpat poučení.

Glosátor:

Černí bankéři

Tiskový proces z těchto dnů, obžalovaným redaktorem vyhraný (bohudík vyhraný), obrátil pozornost na kastu, jíž se zabývá článek.

Černý bankéř a bucketshop jest jedno a totéž. Bucketshop! Cizí slovo a blažen ten, kdo na vlastní kůži nepoznal jeho významu. Výrazem bucketshop označují se ve Spojených státech severoamerických jednání bankéřů, kteří důsledně neprovádějí bursovních, hlavně prémiových příkazů jim klienty daných a využijí takto svého zákaznictva k vlastnímu prospěchu.

Mezi četnými požehnáními, která v posledních letech se přeplavila přes oceán do zemí československých, přišel k nám také bucketshop. Každé povolání má svou periferii. Bucketshop vybudoval nám periferii bankéřskou. Jejím zástupcům, tak řečeným černým bankéřům, neříká se tak bezdůvodně: prémiová kuchyň mnohých těchto také „bankovních domů“ předčí tajemností nejtajemnější obřady černé magie.

Před několika lety byla Praha zaplavena silnými jezdci, jejich kolébka stála ponejvíce na březích Dunaje, v Budapešti. Zúžení obchodních možností na peštském asfaltu nedalo jim spát, a tak via Bratislava nastalo hromadné stěhování tohoto mozkového trustu do Československa. Výsledkem byla řada nových „bankovních“ domů, které počaly pěstovati prémiový obchod na široké základně.

Černí bankéři jsou znamenití psychologové. Na bursu dívají se lidé pořád ještě jako na místo, kde jest možno snadno a rychle zbohatnouti. Prémiové obchody jsou považovány za čarovný klíček, kterým se otvírá brána, vedoucí k pokladům. Spekulace bez rizika a bez investic, kdo by si tu nedal říci? Tisíce prospektů prémiových domů zaplavuje denně venkov. Mnohé z nich jsou pravými mistrovskými kusy stylisace, spekulující na lidské slabosti. Chcete zbohatnouti? Nemáte peníze? Kupte si prémie, stačí k tomu malá částka, avšak máte neomezené možnosti ziskové. Co se ztratí? Ta je omezena. Černý bankéř tvrdí, že své klienty informuje vždy tak, že nemohou nikdy ztratiti, nanejvýše vydělati.

Černí bankéři zneužívají zde nevědomosti širokých vrstev. Technika prémiových obchodů jest málo známa. Na obchodních akademiích učí se jí žáci se stejným

zájmem jako dějinám starověku, takže odcházejíce do života vědí nanejvýše, že prémiové obchody „jsou“. Kromě toho jest prémiový obchod věc komplikovaná. Rozeznáváme zejména prémie na převzetí, kde kupující si zajistí zaplacením určité částky nárok na převzetí cenného papíru za předem stanovený kurs. Opakem jest prémie na dodání. Možnosti obou druhů premií spojuje tak zvaná steláž. Řidčeji vyskytují se obchody násobné.

Prémie na převzetí vyskytuje se při spekulaci à la hausse, prémie na dodání při spekulaci à la baisse, steláž při nejistém kursovém vývoji.

Prakticky jeví se průběh prémiového obchodu na převzetí takto. Klient koupí si premii na 100 akcií 650/35. To značí, že zaplacením částky 3.500 Kč nabyl práva v den prohlášení rozhodnouti se pro převzetí akcií za kurs 650, nebo se tohoto nároku vzdáti. Z toho jasně vyplývá, že riziko kupujícího jest omezeno na sumu prémie plus výlohy. Zisk teoreticky omezen není. Kupcovo rozhodnutí závisí od kursového vývoje. Jest zřejmo na první pohled, že na př. při kursu 700 rozhodne se kupec prémie pro převzetí, při kursu na př. 600 abandonuje.

V čem spočívá zisk černého bankéře?

Klient zaplatí prémie, černý bankéř se však nekryje, nýbrž figuruje jako protikontrahent. Proti tomu nemohlo by se ničeho namítati, kdyby takový bankéř mohl v případě nutnosti závazku dostáti. Ale i tak, již samotná okolnost, že černý bankéř figuruje po každé jako přímý kontrahent, stává se protihráčem svého klienta, takže každý halěr, který jest ziskem klientely, jest za těchto okolností ztrátou pro černého bankéře. Kdyby se prémiová firma rádně kryla, byl by jí další kursový vývoj s hlediska finančního nejen lhostejný, ba naopak by si přála, aby její klienti vydělávali, protože takto by si je získávala jako trvalé komitenty. Pak by rady prémiových firem byly upřímnější a klienti by mohli realizovati také skutečné zisky a nejenom takové zisky, které mají býti lakadlem k dalším obchodům, v jejichž průběhu má klient býti obrán o poslední svůj majetek.

Mnozí z těchto černých bankéřů nevyunikají nijak znalostí trhu nebo techniky obchodu. Ba nedovedou ani převést jednotlivé druhy premií, na př. na steláž. Nepotřebují toho. Jejich obchodní politika jest velmi jednoduchá. Každý příjem jest ziskem. Každý černý bankéř vyhýbá se výplatám jako čert kříži. Když platí dobrovolně, činí tak z obchodních důvodů, aby si klient také „lízl“ a pak tím snáze se „rozběhl“ za účelem „doběhnutí“ ovšem se strany firmy. Když platí nedobrovolně, začíná platební příkaz pravidelně jménem republiky.

Kvasinkami a hybnou silou prémiového obchodu jsou remissiéři. Tito bezvadně odění gentlemani, dokonalé výřečnosti, jongléři slova a logiky jsou skutečnými mistry akvisice. Jejich provise činí až 35% a proto se poctivě snaží oškubati své oběti. Jejich klientela rekrutuje se ze všech společenských vrstev, ovšem pokud mají peníze. Jejich klienty jsou statkáři, kterým půda rodí moc pomalu a kteří očekávají boží požehnání od kursovního lístku pražské peněžní bursy.

Nápadně mnoho jest lékařů, kteří v ordináčích hodinách trpělivě sbírají drobné bankovky, aby je najednou poukázali svým bursovním rádcům. Oč lépe by udělali, kdyby je svěřili Záložně lékařů. Leč člověk touží po velkých ziscích, a tu tito lékaři, když nejsou

v noci právě voláni k nemocnému, sní neklidně o tom, co „udělají“ jejich Škodovky a Českomoravská.

Majitel výnosné autobusové linky v okolí Prahy již po léta odvádí celý čistý příjem do pokladny černého bankéře, který jest majitelem luxusního auta, samozřejmě cizozemské značky tak cizí našemu průmyslu jako jest on cizí našemu národu.

Remissiéri nezastavují se ani přede dveřmi vdov, které zdědily nějaký kapitál. Přímo orientálskou výmluvností naslibují, co všechno se bude moci za bezpečné zisky pořídit. Hoch potřebuje dostudovati gymnasium. Dobře, vydělá se na vysokou školu a třeba na dvě. Dcera je již na vdávání a pense je malá. Co na tom? Bursovní zisk bude takový, že se koupí knížecí výbava a ještě zbude hezké věno. Slečna si zvolí ženi-cha dle srdce svého.

A konec? Je smutný. Poslední kapitál se rozplyne. Byl-li zisk na první transakci, ztratí se tím bezpečněji později všechno. Syn musí do místa, protože není na školné, slečna se učí šít, aby si mohla samo něco na sebe spíchnout a knížecí výbava rozplyne se v nic. Manželky černých bankéřů mají však šperky, důstojné kněžen nejstarších rodů.

Finale odehrává se v soudní síni, odkudž bankéř odchází pravidelně vesel pro nedostatek důkazů.

Člověk je divný tvor. Nedovede ovládat svoji hráčskou vášeň a proto je nutno jej chrániti proti němu samotnému. Jedovatou rostlinu nesolidního prémiového obchodu, jež se u nás příliš roztahuje a příliš bujně kvete, nutno zahubit.

Čím dříve, tím lépe.

literatura a umění

Otto Rádl:

Rozmluva s Célinem

II.

Člověk je také dobrý, neprozradte to.

Skrásou se musí zacházeti daleko křehčeji a ostýchavěji než s ošklivostí. A je v knize Célinově o „Cestě do hlubin noci“ mnoho nezapomenutelně krásných míst.

Tam, kde po větě „Bylo mi tenkrát teprve dvacet let“ popisuje slunný venkovský den na frontě, když všichni lidé odešli jakoby někam na posvícení, a s důvěřivostí, jako by nevěděli, co je to válka, tu nechali „celý kraj, vozy s ojnicemi ve vzduchu, svá pole, sady, cestu, stromy, ba i krávy, psa na řetěze, zkrátka všechno...“ Tam, kde uprostřed afrického zoufalství popisuje kvítky svlačce, které se večer otvírají a třepotají v prvních vlahých vánkách. Tam, kde líčí v Africe vojáka Alcida, jenž se lopotí, aby mohl posílati do Francie peníze malé neteři, stížené dětskou obrnou:

„Alcid se zřejmě pohyboval ve světě velebnosti a krásy docela volně, jako doma, tykal si s anděly ten člověk, a ani vidět to na něm nebylo. Věnoval té vzdálené dívence tolik lásky a něhy, že by to stačilo na obrodu celého světa, a ani vidět to na něm nebylo. Spal jako každý druhý. Vypadal docela obyčejně. A přece: nebylo by to nijak hloupé, kdyby se dobří něčím zjevným lišili od zlých.“

Má básnické obrazy tam, kde mluví o soumracích a africkém pekle, které jsou vždycky „tragické jako ohromné vraždění slunce“. Tam, kde uprostřed rachoty a třesení strojů ve Fordově továrně zatouží pojednou po tom, „dotknout se nějakého opravdového těla, těla zrůžovělého životem opravdu tímým a měkkého“. Tam, kde líčí nevěstku Molly a její obětavost, s níž podporuje sestru a s níž opatruje peníze i Bar-

damovi, a tam, kde pak po mnoha letech na tuto Molly vzpomíná, z níž si uchoval tolik krásy, tak živé a teplé, že to stačí aspoň na dvacet let, a to je až do smrti. Také tam, kde mluví o chlapi Bertkovi, jeho nemoci a smrti, již nemůže zabránit. Tam, kde mluví o srdci umírajícího:

„Ano, běželo to jeho srdce, zavřené za žebry, běželo za životem, trhavě, ale poskakovalo marně, život už nedohoní.“

Tam, kde vzpomíná na slova mrtvých, na slova, kterým jsme v té chvíli nerozuměli, ale nechtěli se již ptáti po jich smyslu, po slovech, která tu zní teď bez obsahu, a už je pozdě. To jsou všechno scény, v nichž se obnažují malíčká místečka na povrchu, pod nimiž je viděti, že také v něčem je člověk dobrý. Pod nimi je viděti, že lidé mají v zásobě skrytou lásku, mají „té lásky tolik, že jim trhá vnitřnosti“.

„Jenže celé neštěstí je v tom, že lidé jsou přes ty spousty rezervní lásky takové bestie. Nedostane se to z nich ven. Je to v nich zakleto, zůstává to uvnitř, na nic jim to není.“

To si člověk uvědomuje obyčejně ve chvíli, kdy se setkává se smrtí. Smrt Robinsonova na konci knihy je z nezapomenutelných míst světové literatury. Před obrazem smrti se také Bardamu povznášá do výšin šumějící fantasmie, ve scéně, kde vidí mohutný průvod mrtvých na oblacích, své mrtvé pacienty, ubitého černocho, poručíky, Negry, Španěly i malé chlapce, všechny, které kdy potkal a na něž v pachtění vlastní existence neměl člověk ke své lítosti nikdy ani čas pořádně se podívat. Tato scéna Valpurginy noci na Montmartru patří k nejfantastičtějším celé knihy.

Cynik.

Ale právě v těchto výjevech vždycky znovu propukne ostych, říkají věci krásné, vždycky znovu nabude vrchu ta chlapecká touha skrývatí něžnost pod brutální slova a pod předstíranou hranatost.

Když Céline chvíli mluví s dojetím o těch mrtvých, náhle obrátí a řekne s překvapením:

„Zkrátka ze všech těch převitů se stali andělé, aniž jsem to pozoroval. Plné mraky byly teď andělů, a prapodičných a nijak slušných. Všude jich bylo plno. Na čundru nad městem... Byli opravdu syčáci, tihle mrtví, samí lotři, nic než chátra a banda fantomů, sehnaná té noci nad město...“

A hned zase upadá nazpět, dává se strhnouti visí, líčí zabité komunardy, kteří se tu vznášeli, celí zakrvavení, „otevírali ústa dokořán, jako by chtěli ještě rvát a už nemohli...“ Tak balancuje Céline mezi básnickým vytržením a cynickým chladem a nazpět. K větě o umírajícím srdci, jež poskakuje trhavě za životem, zavřeno jsouc za žebry, ale marně, k této větě dodává hned druhou:

„Život už nedohoní. To bylo jisté. Už brzy tím ustavičným klopýtáním upadne do zahrňování to jeho srdce, změkklé jak hnilička, celé rudé a ronící šlávu jako staré rozmáčkuté jablko. Tak bude už za několik dní vypadat, splasklé na mramorové desce, rozříznuté po soudní pitvě nožem...“

Každý soucit provází hned nato propukajícím cynismem. Uprostřed horečného pralesa má jediného kama-ráda, malé kuře:

„Mé kuře, jediné, se taky bálo té chvíle poledního úpalu a vracovalo se domů zároveň se mnou. Tak se mnou žilo tři neděle to kuře, procházejíc se, chodíc za mnou jako pesek, pořád polekaně kvokajíc, protože všady vidělo hady. Jednou, když jsem se hrozně nudil, isem je snědl. Nemělo žádnou chuť; slunce mu z masa vyssálo všechny šťávy, takže chutnalo jako onuce.“

Když v pekelné palbě plukovníka roztrhá granát, má Bardamu v tom smradu z prachu a síry dojem, jako by měly být pozabíjeny blechy a štěnice na celém světě. Válka, která vehnala sta lidí do blázců, má nedostížný význam vědecký, protože vzácným způsobem umožnila vyzkoušení nosnost nervové soustavy, válka stává se hlasatelkou lidského ducha. Po emfatickém patriotickém výlevu, po „kráse a kusu antické velebnosti“ hned uděluje Branledor za vraty dcerušce domov-

nice lekce z pozemských slastí. Bardamu píše své matce, a když se s ní setká:

„Byla šťastná, že mne zas vidí a fňukala jako fenka, když jí konečně vrátí mládě. Byla patrně taky přesvědčena, že mi pomůže, když mne bude líbat, ale přes to zůstávala daleko za tou fenkou, protože věřila slovům, která jí řekli, když mě jí brali. Fenka, ta aspoň věří jenom tomu, co cítí.“

Zemi definuje Céline jako „tu měkkou a sypkou věc, již se říká půda, do níž se dávají shnit mrtví a z níž přes to vyrůstá chléb. O vlasteneckých povinnostech, které s sebou přináší válka, nechá mluvit madam z bordelu. Tragickou scénu s matkou, která se oběsila, nechá líčit ústy obhroubilých chlapíků, kteří touto smrtí přišli o pár franků výdělků.

Nej cyničtější i nejupřímnější stává se Céline všude tam, kde mluví o lásce.

Ale láska.

Ke dvěma velkým komplexům stále se vracejících představ v knize o „Cestě do hlubin noci“, ke komplexu protivlasteneckému, protiválečnému, protiheroickému, a za druhé ke komplexu věcí odporných, páchnoucích a skrývaných, přistupuje jako třetí největší komplex erotických představ.

Ačkoli ústřední hrdina sám, Bardamu, nemá ve svých osudech ani tolik erotických zážitků, jako kdokoli z obyčejných jeho čtenářů, ačkoliv tento ošumělý mrzout a věčný pesimista je všim spíše než typem milovníka, je „Cesta do hlubin noci“ přece jen přede všim knihou erotickou. Polovina jejího úspěchu u čtenářů, kteří čtou proto, aby si ukrátili čas nějakou příjemnou sensací, pochází bezpochyby z toho, že přináší nejúplnější obraz moderního života po stránce erotické.

Mluví se tu také o lásce daleko méně než o erotice, neboť „Láska je nekonečno, posunuté na dosah pudlíků“, jak říká Bardamu. Tahleto láska na dosah pudlíků se najde všude. Je v provisorní nemocnici, kdo chce, může si koupit rozkoš u domovnice, a „jedna taková rozkoš byla po desítce“, nějaký profesor mezi vojáky vykládá vytrvale o metodách antikoncepce, milostná impromptu se prožívají v pokojících v obchodu prádlem, neboť zříci se lásky je těžší, než zříci se života, a člověk je posedlý „Touhou po tělesné lásce bez ohledu na všecko, stejně jako se bez ohledu na všecko škrabe“. Majitelka obchodu prádlem, paní Herotová, si vymýšlí pro vojáky štěstí a dramatické lásky, a je tím na správnější cestě než Marcel Proust, „sám napolo nebožtík“, jenž pořád očekává splnění nějaké neskutečné lásky.

Je toho třeba uprostřed vojny, v níž se člověk utíká k emocím, aby přehlušil rozum uprostřed bitev, a na frontě důstojnický štáb sedí v armádních divadlech pod samým podiem, aby viděl pod sukněmi zpěvačky, co se tak dá pod takovými sukněmi vidět, voják, který stůně na všechno, má radost, jenom tam že je aspoň zdravější, šéflékaři vzrušují půvabné ošetřovatelky a ošetřovatelky se válejí s vojáky. Herečka z Comédie Française i homosexuální básník, oba mají rádi mladé vojáky, velice je mají rádi, zatím co starý buržoa, pan Putt, si doplňuje nedostatky vzruchu u své manželky pravidelnými návštěvami v bordelech, kdež prožívá jednu z největších radostí svého života, „pohlížení na krásná lýtka a pokud možná taky jejich ohmatávání“. Obyčejní vojáci mají k tomu účelu hezké brunety v automatu, které stojí šest franků, tak je to ve válce, tak je to v míru.

Erotické nasycení zdá se tu nejdůležitější věcí života, fakta se kumulují na fakta, k ubití a k zošklivění.

Zahrada muk.

Vypadá-li erotický život dnešního lidstva tak, jak jej líčí Céline, pak ať přijde potopa.

„Tím hůř pro toho, kdo zpívá o lásce. Vždyť láska, to je ona, bída, a nic jiného než ona; pořád jenom ona přichází

lhát, v našich ústech, zasviňovat je. Nic jiného to není. Je všude, mrcha.“

Počíná to od mládí. A tak se to žene až do smrti, ve strašlivé horečce, ve fantastické vášni, v níž nevidí nikdo před sebe ani vedle sebe. Není možno vyčerpat všechno to, co tu snáší a kumuluje Céline, je to materiál pro pathologa a sociologa, je to studený výsměch, cynický výsměch všem oblíbeným lidským představám o idealismu.

V tomto strašném komplexu fantastické erotičnosti nepřináší ovšem Céline úplný obraz dnešního člověka a jeho lásky: přináší jen jednu jeho stránku, ale s takovou krutostí a nelítostností, jaké nebyl schopen Zola ani Goncourtové, ani Margueritte.

Anatomie lidstva po válce.

A při tom není Céline ani naturalistou. Má v sobě takovou podivnou směs uvědomělého stylismu a nedočerpatelné sklady konkrétního života.

Při první četbě máte z knihy „Cesta do hlubin noci“ dojem náhodného chaosu fakt, mosaiky, malých dějů, asi takové, jaká skládá jednotlivé stránky Dos Passosova románu „Manhattan Transfer“. Zadávejte-li se však podrobněji na jeho strukturu, objevíte místy rysy pedantství stejně systematického, s jakým staví třeba James Joyce svého „Ulyssa“. Očísľujete-li si jednotlivé oddíly knihy jako kapitoly, zjistíte, že kapitola 1—5 se odehrává ve válce, kapitola 5—10 v Paříži, kapitola 10—15 v Africe, kapitola 15—20 v Americe, od 20. kapitoly rozvíjí se děj podobně dále ve Francii, a tak dále s některými nepravidelnostmi až do konce knihy.

První díl knihy vypadá jako nedopsaný válečný román, část v koloniích dělá dojem úryvků z nějakého díla v Afrických koloniích, nejdříve část, věnovaná Americe, vypadá jako několik cestopisných feuilletonů, děje po návratu do Francie jako začatý román doktora v chudých čtvrtích. V dalších kapitolách máte leckdy dojem patologické četby, jako třeba z románů L a d i s l a v a K l í m y. Jako fabulační útvar je toto dílo neúměrné a rozběhlé do podivné nepravidelnosti: nejprve deset kapitol o válce, o životě na frontě a za ní, pak deset kapitol o Africe a o Americe, a konečně pětadvacet kapitol o tom, jak se doktorovi Bardamovi nepodařilo založit zajištěnou existenci, a jak jakýsi Robinson nastrojil smrt staré babky, pro peníze, a jak byl zabit od děvčete, které ho omrzelo. Tohle je zatraceně divný románový děj.

Ale jednotlivé oddíly děje mají přece organické spojení. Válka, Afrika, Amerika, Velkoměsto a Blázinec, to jsou různé formy šílení, které mají společnou podstatu. Už ve válce praví Bardamu, že nebude mít klidu a stání, dokud nepozná Spojené státy, dokud neprožije toto veliké dobrodružství mysticky anatomické. Afrika se neliší od války: vojenský řád kolonií, nedůvěra, hrůza z nadřizených a nenávist k nim, mizerná životní úroveň jako v trénu, dopisy od matky, které přicházejí stejně jako na frontu, a justice, „chlapi schválně na to vydresírování, vyzbrojení strašnými zákony, které mají bůhví odkud, zrovna jako ten Válečný soud“. A ve velkoměstě je totéž: „Lidi jsou hrozný mrchy... zvláště vod té doby, co byla válka“, ani mladé děvčátko nezůstalo bez vlivu války. „Smrt jí neříkala nic, té holčičce: narodila se za války, v době smrti lehké.“ A když poznal Bardamu blázinec, uvědomuje si, že naše nejvnitřnější povaha se projevuje jenom ve válce a v nemoci, v těchto dvou nekonečných děsivých hrůzách. V těchto větech je spojení mezi Válkou a Amerikou, Afrikou a Velkoměstem, mezi všemi a Blázincem; Céline objevuje nejvnitřnější povahu lidskou na místech, kde se nejsnadněji projevuje v celé upřímnosti, v pěti prostředích, která každé jinou for-

mou vyjadřuje šílenství moderního života, Céline konstruuje mystickou anatomii poválečného člověka.

Dobytek.

Takto vypadá člověk v této Célinově rekonstrukci: raněného v bezvědomí na bojišti okrádá o chléb, neboť člověk je dobytek, doma v míru je kdykoli ochoten připravit vás o všecko.

„Uvažme, že v běžném životě aspoň sto lidí během jediného, docela obyčejného dne zatouží po vaší smrti, na příklad všichni ti, kterým překážíte, když se za vámi derou do elektriky, nebo taky všichni, kteří jdou kolem vašeho bytu a sami jsou bez bytu, všichni, kteří na záchodku čekají, až jim uvolníte místo, aby taky mohli vypustit plné měchýře, a potom vaše děti a mnozí jiní. Nemá to konce.“

Člověk se topí v samé chvástivosti a soukromé ješitnosti, i nemocní ve špitále se naporují jeden nad druhé výši své horečky. Kdykoli několik lidí je nuceno žít pohromadě, v jednom domě, na jedné lodi, vytváří se mezi nimi vzájemná kolektivní nenávist. U některých lidských kast to zvláště je nápadné, na příklad u vojáků, kteří jsou psychologicky zvláště zajímaví:

„Takový aktivní voják, pokud nevráždí, je jako dítě. Snadno ho obalamutíš. Protože není zvyklý myslet, musí, jakmile k němu mluvíte, vynakládat hrozná úsilí, aby vám aspoň trochu rozuměl.“

U nich je také chvástavost (už od dob Plautových) nejvíce vyvinutou vlastností:

„Chceš-li žít aspoň v jakém takém míru s lidmi, ať s důstojníky nebo s civily, musíš jim stůj co stůj dovolit, aby se mohli rozvalovat, honosivě nadouvat v hloupých chlubnostech. Úloha honosivého padoucha je skoro jediná, v níž se lidé navzájem snášejí s jistou radostí.“

Při tom jsou lidé zbabělým stádem: při náhlých leteckých útocích za války na město nastává zmatek ve čtvrti, s poděšeným kvokáním lidé běhají do skrýší, aby unikli nebezpečí:

„Tyto drobné paniky byly výrazem úzkostné necitnosti těch bytostí, jednou poděšených slepic, jindy nadutých a povolných beranů. Takové obłudné myšlenkové skoky jsou opravdu nejlepší cestou k tomu, aby se lidský rod na věky zhnusil i nejtrpělivějšímu sociofilovi.“

Muži jsou hrdinní.

Céline, jenž se dívá na lidi pěstované ve vojenských barácích jako na brouky, má ovšem do takového sociofila daleko, zejména když vidí bělochy v černých koloniích. Guvernéř je tyran, obchodníci kradou, unavení a nemocní úředníci si vybíjejí vztek na domorodcích, vojáci jsou zhovadilí a „žerou koloniální slávu“, všichni suroví ode dne ke dni více. Nekonečná malicherná nepřátelství jsou na denním pořádku, mezi důstojníky a úředníky, úředníky a obchodníky, obchodníky a černochoy, a černochoy a druhými.

„Tak se zbytky energie, uniknuvší bahenní zimnici, žízni a slunci, vyčerpávaly v nenávistech, tak šířavých, tak úporných, že mnozí kolonisté jimi posli, otrávilše se vlastní jedovatostí jako škorpioni.“

Surovost k černochoy nezná mezí: to odvážil se ostatně k velikému skandálu u francouzských úřadů ve stejných končinách Konga již ukázati André Gide v „Cestě na Kongo“ a v „Návratu od Tschadského jezera“. Scény v Célinově knize jsou strašnou obžalobou bělochů.

Ostatně docela stejně zacházejí běloši mezi sebou. Jsou k tomu ještě lhaví až až: „Jistě aspoň na dvě, na tři generace by se musel zavřít svět, kdyby se už neměly povídat žádné lži.“ Jsou nevděční. „Lidé se za prokázané služby mstí.“ Špinavě využívají každého, kdo je jen trochu nezištný. Humanitářství u nich vynáší jenom zvířecí nenávist. Chvástají se o duchu, a zatím jsou ubohé oběti svého těla.“

„Duch se dá odbýt frázemi, ale tělo, to je jiná, to je náročnější, to potřebuje svaly. Tělo je něco pořád pravdivého a právě proto je pohled na ně skoro vždycky smutný a odporný.“

Nejstrašnější, jsou-li ta těla zavřena v předměstských činicích, v nichž zní ohlas z bytu do bytu; „nadávky vřiskají, hlava je rozpálena vínem, táta, jen to duní, se ohání židli jako palicí, máma polenem jako šavlí. To potom běda slabým, malý to odskáče. Facky přilepí ke zdi všecko, co se nemůže bránit: děti, psy a kočky.“ Smrt tu nic neznamená:

„Dospělý člověk se nikdy příliš nezlobí, když umře někdo dospělý: zas je na světě o jednoho mizeru méně, řekne si.“

Neboť každý je na světě sám:

„Lidé si nemají co říkat, mluví s sebou každý jenom o svých souzeních, to je přece známé. Pokoušejí se svalit to své souzení na druhého, ve chvíli lásky, ale ono to nejde, ať dělají co dělají. Protože člověk, jak stárne, se při téhle hře stává čím dál ošklivější a odpornější, má nakonec tvář plnou té hnusné grimasy, té sešklebené škrabošky...“

Pokouší si vytvořit svou lež, svou masku, neboť nestojí o svou pravdu. „Člověk se z každodenního pokořování vymaňuje tím, že zkouší dostat se na roven lidem bohatým lží, tím penízem chudáků.“ Stydíme se všichni za sebe, jako za své tělo, špatně se reprezentující, jako za svou deficitní kostru. To je všude stejné, všude jsou lidé stejně hrabiví, stejně zabeďnění, stejně podlí:

„Totéž mizerné víno, totéž kino, tytéž sportovní žvasty, táž nadšená oddanost přirozeným potřebám břicha, to stejné z nich všude dělá touž těžkopádnou hordu, špinavou, klopýtající z bordelu do bordelu, věčně chlubitvou, věčně čachrující, zlomyslnou, výbojnou mezi dvěma bezradnými zděšenými.“

Autor se neumí usmívat.

Není jiného východiska než tragické. Neboť k jakémukoli smíření je třeba humoru. A Céline je autor bez humoru.

Dovede být ironický, kousavý, sarkastický, rozvíjet nejružnější odstíny posměchu. Ale nedovede se usmívat. Nemá k tomu potřebné shovívavosti. Je pathetik, dovede žalovat, nedovede však promíjet.

Nalézá skrytou ironii ve věcech a u lidí; jednou uprostřed černošské romantiky pralesa, kde Negři tropí lomoz proto, že měsíc svítí, a jindy proto, že nesvítí; jednou, když komunističtí mravenci by málem byli sežrali i Španěla v jeho úřadovně; jednou, když rozvíjí docela dadaistické scény s počítáním blech a jejich tříděním podle národností na Ellis Islandu; jindy, když lékař ve Fordových závodech mu řekne: Potřebujeme šimpanzy, svou inteligenci si schovejte; jindy, když říká, že když chce člověk ztratit úctu k sobě, jde k lidu; nebo když prohlašuje tónem sentence: „Je zbytečné vysvětlovat akcizákům věci neobyčejné.“ Ale to není opravdový humor: má pro něj tak málo smyslu jako státní zástupce. Zato má jinou vášeň.

Celý život se mu pod rukama proměňuje v sentence. Skutečnost se mu drobí ve sta poučných poznatků, které se dají formulovati jako všeobecné pravdy. Má docela manii meditovati ve všeobecné formě o všem a všude. Svádí k tomu již deníková forma jeho románu, vyprávěného v první osobě. Někdy docela švejkovsky vkládá příběh do příběhu, a pak se vymotává z této epické záplavy: „Abych už konečně řekl, co se stalo“, nebo „Ale už dost bláznivého snění, řekl jsem si, a...“ Z velkých epiků má tuto zálibu v sentencích na př. také Wassermann, ale Célinovy všeobecné formulace liší se od jiných svou neslavností. Nehlásá je jako nalezené pravdy, nýbrž pronáší je vždycky nějak opovržlivě. Proto nás jimi také nikdy neunaví.

Nemá skoro popisů. Někdy přináší naturalistickou reportáž dialogů, nikdy však nějaké prostřední nemaluje po kouscích namáhavými popisy. Evokuje je rázem několika charakteristickými tahy. Proto také jeho kapitola o Fordovi řekne více než sta lopotných stránek u Theodora Dreisera, proto jeho evokace hotelu v Americe, hotelu na pařížské pe-

riferii, předměstského parčíku, jihofrancouzského města, jižní přírody v slunci, nebo velkoměstského jarmarku utkví navždycky.

Lékař píše. Bůh uzdravuje.

Docela nedostupné jsou jeho postřehy drobných detailů a pregnantní formulace stavů, jež mají obrazovost a názornost lidové řeči: „Vám hledí z očí úmrtní list.“ „Stojí před událostmi s pudy zavřenými jako paraple.“ „Z okna do okna se pokoušelo schnout prádlo.“ „Pokoušela se vysmrkat svůj žal.“ „Slova v uslintané dekoraci úst.“ „Z mých šatů čišela únava a mnohé, mnohé roky.“ „Odešel ze života najednou, jako by se byl rozběhl, odrazil se oběma rukama.“ „Bajadéry kroutily stehny s vytrvalostí, kterou lodní příďe projevují za své nekonečné dřiny po oceánech.“ „Klouček jí vyklouzl z těla lehce a nechal ji celou sřasenou kolem boků.“ „Muži se stávají zamýšlenými, když tak před sebou cítí tekoucí vodu. To potom močí s pocitem vděčnosti, jak námořníci.“ „Cestou člověk rozvířoval ticho.“ „Vláčela kolem svých starých boků celý zástup dávných smrtí.“ „Dorážela na spánek v hlubinách těla tak, že chrápala. Pracovala pilně, jakoby na rubu jsoucnosti, aby do sebe napumpovala života ještě víc. Žravá byla v těchto chvílích, ba opilá spoustou načerpávaných sil.“

Na sta místech je podle těchto postřehů poznati a u t o r a l é k a ř e. Užívá místy medicínské díky s latinskými výrazy, jinde paroduje lékařský cech se všemi jeho kejky a komedii: komplikovaných přístrojů je třeba k oslňování laiků, drzosti k získání honorářů, komediantství k získání autority. Najdeme tu několik burlesek o doktorském povolání, které připomenou moliérovskou tradici: komedie s doktorem Bestombem, s doktorem Parapinem, s odborníkem, jenž si udržuje svou autoritu tím, že v pravidelných intervalech otiskuje stále týž článek, kterému nikdo nerozumí, se studii o vlivu ústředního topení na haemorrhoidy v různých zemských pásmech, a o léčení kretenů biografem. Bardamu léčí lidi, „aby si vydělal své kalorie“, a dá mu to hodně práce, uprostřed konkurenční nevráživosti ostatních, při jeho vědomí bezmocnosti lékařovy. Nejraději by nechal „přírodu, tu mrchu na pokoji“, a nepletl se jí do jejího řemesla.

Céline sám má ve svém doktorském povolání větší úspěchy než jeho hrdina.

Rozmluva s Célinem.

Je do své medicínské praxe v Clichy zaprážen skoro po celý rok: má obrovskou klientelu z nejširších vrstev, a má také dosti oné chlupaté hrubozrnosti, kterou se získává jejich důvěra. Říká, že proboha není žádný literát, ale bere své méty psaní knih strašně vážně.

„Dělat divadlo,“ říká, „nebo dělat filmy, prosím vás, to vůbec nic není. Tam máte po ruce živé lidi, a je umění spíše neudělat s nimi dojem reality. Ale vykouzlete skutečnost, když nemáte po ruce nic jiného nežli slova. A jaká slova: ze sta francouzských slov jsou čtyři živá. Francouzština je strašný jazyk: všechno je tu mrtvé, všechno je akademisováno, všechno je musealisováno, nikdo už nemluví tím, čemu se říká spisovná řeč, spisovná slova už nemají barvu ani aroma, jsou vyčichlá, abstraktní, nehodí se pro umění. Nyní vykřesejte z těchto mrtvých slov život, vyházejte starý brak, najděte nové a živé výrazy, říkejte si své nové věty nahlas, až to zní skutečně jako lidský jazyk.“

„Nejkrásnější jazyk na světě je angličtina. Proto má také angličtina největší básníky na světě. Všechno je v ní bezprostřední, živé, emoční. Ach, to je jazyk. Jezdím do Anglie čtyřikrát ročně a jsem v Londýně jako doma. Londýn, to je nejkrásnější město na světě. Chcete-li lid, doky, nejspodnější spodinu světa, máte ji v Londýně. Sbíráte-li egypt-

ské hieroglyfy, najdete spolek s nejkrásnějšími hieroglyfy v Londýně, a ujmou se vás jako bratra. Jezdíte-li na koni, najdete lidi, kteří nežijí pro nic jiného než pro koně. Londýn je vzorkový veletrh, na němž je zastoupen celý svět. Ale nejkrásnější je jeho jazyk, to je řeč.“

„Němčina je skandální. Já umím německy, byl jsem v Africe u německé obchodní společnosti: to je jazyk pro lidi, kteří se chtějí zlobit, kteří chtějí být stále rozčilení, kteří chtějí hřimat strašně nepříjemné věci. Prosím vás, „Brrring mirrr ein Glasss Wassserrr“, pourquoi tant de bruit pour une chose si simple? Mne bolí od poslouchání němčiny uši, zní to, jako když se kope do vrat. V němčině se dá snad sakrovat a nadávat, v němčině se dá komandovat, ale nedá se v ní dělat poesie. To je strašně nešťastný jazyk. Jiné jazyky mají také své chyby: angličtina není na příklad dosti energická, všechno se v ní příliš obchází a nic není možno říci tak ostře, jako když se přibodne špendlík. Francouzština zase je až příliš trhavá a všechno poentuje do nesmírné ostrosti, zní to stále t-t-t, t-t, t-t-t, t-t... Ale němčina je strašně lomozná, rachotí jako vůz s řetězy.“

Docela bez filmu to nejde.

Célinova kniha zdá se mi naprosto n e f i l m o v á: ačkoliv filmová technika zanechala na mnoha místech ve francouzské moderní literatuře velice zřetelné stopy, ačkoliv se zdá, že moderní filmový člověk musí také psát knihy docela jinak, než se psávaly v době bez filmu — nenajdeme nic podobného v „Cestě do hlubin noci“. Zeptal jsem se Céline, jaký má poměr k filmu.

„Můj bože, je to zkrátka pitomé. Nechodím do kina skoro vůbec. Viděl jsem několik dobrých filmů amerických, už dlouho, ale to se stane hrozně zřídka. Počkejte, viděl jsem, mně se zdá, také jeden film český: jmenovalo se to „Telle est la vie“ („Takový je život“). To je český film, ne? To byl nejhezčí film, který jsem vůbec kdy viděl. To byla realita, to byli lidé, to mělo opravdový příběh. Vy máte geniální filmové herce... já si je pamatuji podnes. Hraje se dnes někde něco takového? Prosím vás, nevíte, kdo ten film dělal?“

Tak jsme přišli náhodou na K a r l a J u n g h a n s e. Nazítří jsme se setkali s Junghansem a Célinem společně. Céline byl pln nadšení: „Nechtěl byste filmovat můj román? Já vám dám autorisaci ke zfilmování pro celý svět. Hned po vyjití sice koupil opci na zfilmování práva americký Universal, dali mi za ně 300.000 franků, ale to víte, oni kupují všechno jen podle titulu, a pak se patrně přesvědčili, že se jim to pro Ameriku vůbec nehodí. Opční lhůta, myslím, už prošla. Nechtěl byste filmovat „Cestu do hlubin noci“? Já tomu sice nerozumím, dá-li se z toho udělat film, ale vím, že vy jste jediný režisér na světě, který by to dokázal tak, jak já jsem si to představoval. „Takový je život“ — to bylo totéž, jako má kniha. To jsem hrozně šťasten, že jsem vás potkal. Myslí jsem na vás už v Paříži.“

Autor v pantoflích, jak říkají Francouzi.

Junghansovo nadšení nedalo na sebe dlouho čekat, a z krátkého setkání se staly čtyři hodiny vášnivé debaty a nadšeného přitakávání v malém Célinově hotelovém pokoji. Přicházejí oba na to, že jejich problémy jsou vlastně stejné. Obtíže řeči jsou paralelní k obtížím obrazové koncepce. Shodují se naprosto, o funkci dialogu v uměleckém díle, v románu i ve filmu.

„Dialog musí být emoční, ne kontemplativní. Základem všeho je mlčení, nejmohutnější lidské děje, na příklad v lásce, se odehrávají docela beze slov. Čím lidé si jsou blíže, tím méně mluví. Slova přicházejí teprve tam, kde již je porušen naprostý souhlas. Původně řeč má obsah jedině emotivní, vyjadřuje vážnost, smutek, tíseň, radost. Tato řeč má docela

blízko k hudbě. Opera je vlastně původní forma," říká Céline. „Divadlo je proto ztraceno, poněvadž potřebuje příliš mnoho slov, kdežto skutečný život se nikdy nevyvíjí v dialogích. Já jsem také napsal před šesti lety divadelní hru, vlastně už před deseti lety. Jmenovalo se to »L'Églis e«. Námětem byla otázka židovská, otázka židů ve Společnosti národů: zajímavé by snad bylo, že tento divadelní kus ukazuje Společnost národů po prvé uvnitř v její funkci, aktuální je také to židovství. Ale je to špatný kus: hrozně fantastický, vyžaduje zázraky v jevištní technice, patrně by z toho při provedení nic nebylo. Vypůjčil si to už ode mne jednou B a t y a jednou Charles D u l i n, ale nepřišli na to, jak by se dala věc na scéně realizovat. S divadlem nic není. Román, to je živé umění.“

J u n g h a n s hájí film, a tak debatují oba již čtvrtou hodinu, Céline leží obut v posteli, převaluje se divoce, vyskakuje v proudu řeči, protože jeho němčina nestačí k vyjádření složitějších estetických nuancí, mluví teď už anglicky, velice bohatou a bezvadnou angličtinou, pak zase vpadá francouzsky. Když mluví Junghans, který proti jeho nervní vitalitě stojí jako balvan v příboji, naslouchá Céline s neklidnou živostí, a už zase mluví, stříhaje při tom nejprve nehty, pak ustříhuje lékařskými nůžkami kalounky s bílých polštářů, a konečně rozstříhuje na čípky kus papíru, který nahmátí na stole.

Pocítí-li Céline z některé otázky zvědavost reportéra, rázem se zavře. Jinak mluví s naprostou upřímností a otevřeností o všem. Má nejhorší mínění o žurnalistice, a kašle na všechny ty žvásty, které se o něm už napsaly a ještě napíší. „Tuhle byl u mne také jeden takový chlapík, jak se jen jmenuje, víte, ten, co mluví s každým jednu hodinu...“ „L e f è v r e?“ „Ano, ten, a ptal se mne, jak vlastně píše své romány. Řekl jsem mu, že nevím. Prosil mne tedy, co soudím o moderní literatuře. Řekl jsem mu, že nesoudím nic. Byl trochu enerвовán, a řekl: »Mais vous avez donc des idées générales?« Řekl jsem mu: »Non, monsieur, je n'en ai pas, je n'en ai pas...« Pak teprve odešel. Já nevím, proč se teď na mne hněvá.“

Život v hlubinách noci.

„O skutečném životě lidí nevíme nic. Všechno zajímavé se zřejmě děje v šerém ústraní.“ Všechno zajímavé je pohrouženo do temné noci podvědomí, do jehož hlubin se pokusil svou knihou podniknouti Céline cestu.

Motiv temnoty, motiv noci se v knize také stále vrací. Bojí se:

„Jako by mi život měl odnést, ukrýt to, co jsem z něho chtěl zvědět, z toho života v černých temnotách“ (297).

„Všichni dohromady se brouzdali tou špinou čím dál tím hlouběji do noci“ (423).

„Dojdeme k cíli spolu, a potom se dovíme, co kdo přišel hledat v tomhle dobrodružství. To právě je život: světýlko ztrácející se v noci. A potom taky: možná, že se to nedovíme nikdy, že nenajdeme nic. A to je smrt“ (434).

„Ale na to je už pozdě... Je to pryč... Už nikdo o nich neví, o těch, kteří umřeli. A tak musíme sami jít dál svou cestou, noci“ (481).

„Zapadáš do té noci, napřed se v ní bojíš, ale přes to bys rád rozumně a zůstáváš tedy v hlubině“ (486).

Ale nejtajnější propasti lidského živočišného bytí jej stále k sobě strhují, třebaže chvíli váhá:

„Říkám si, že všichni ti lidé, ty domy, ty věci, špinavé a pochmurné, mi už nemluví rovnou do srdce jako dřív, a přes to, že se možná zdám tak čilý, už ani já nemám dost síly, abych šel docela sám ještě hlouběji...“

Není však vyhnutí: poznává jasně, že přes všechnu námahu, s níž se skrýváme sami před sebou, jsme v podstatě hnusní, ukrutní, nesmyslní. V nekonečných děsivé hrůzy, ve válce, v strašných pevninách, v nemocích, poznal projevy

nejvnitřnější naší povahy. Život je jenom velké delirium nabité lží. Tam v hlubinách noci je pravda.

Louis Ferdinand Céline to všechno vyslovil, co z něho zachytil, z toho života v černých temnotách noci.

doba a lidé

O c c i d e n t a l i s :

Svoboda je měšťanský předsudek

(Dva roky v SSSR. — II.)

M á s e ří k a t i p r a v d a ?

Nevěřil jsem ovšem také ani slovu ze vši literatury, která řekla o životě v novém Rusku něco nepříznivého. Jako každému trochu soudnému a inteligentnímu čtenáři, jenž měl za svou povinnost býti objektivní i za cenu ztráty vši objektivnosti, vedlo se i mně: viděl jsem v každé kritice výplod protirevoluce, reakce, od kapitalistů nastrojené úklady proti prvnímu socialistickému státu věta. Byl bych zpolicíkoval každého, kdo by byl řekl mně, komunistovi z upřímného přesvědčení a z dobrovolného rozhodnutí, ne z nějakého ressentimentu nebo nenávisti — že budu za několik let státi na stejném rozcestí. Že budu státi před otázkou, má-li větší cenu klamná politická iluze a rozprádání růžové pohádky, či pravda.

Nikdo z těch, kdož jeli do Ruska jako vášniví komunisté, se jako komunisti z Ruska už nevrací. Každý upřímný socialista je tím dnes, v době, kdy všechny sociální vymoženosti a svobody jsou v tolika státech ohroženy a tolika docela anulovány, postaven do nesnadné situace proti prvnímu a jedinému státu na světě, jenž je vybudován důsledně a úmysly socialistickými. Prospěje tu, říkati pravdu o sovětském Rusku, neuškodí se tím současně i naší věci každého pokroku, neposílí se tím ještě více reakce?

Dlouho jsem váhal, má-li se světu, zaplavenému fašismy, dávatí do rukou zbraň ve prospěch druhé, ještě horší demagogie. Ale přes všechny námitky a přese všechny úspěchy, které dnes docilují v Evropě všechny politické směry stavějící na ilusích, na vědomých lžích, na sebeklamech, došel jsem k přesvědčení, že dobré životní podmínky a možnost spokojeného života pro všechny občany všech států může přinéstí jen takové uspořádání jejich věcí, jež je založeno na pravdě a na faktech. Proto se mi zdá nutným říkati pravdu o státě, který se pustil s fantastickým heroismem do uskutečňování ideálního lidského stavu o několik století předčasně, jenž ve snaze přinéstí co největší svobodu a blahobyť všech, byl přirozeným způsobem bezmocně vehnán do extrémní situace, v níž musil ztotočít všechny a přinéstí všechny své občany do nejstrašnější bídý a zoufalství.

Je to nejtragičtější dějinná ironie: kdo po důkladném poznání sovětského Ruska dnes bude hodnotiti jeho výsledky, dospěje k poznání, že každý demokratický stát dnešní Evropy je uskutečnění socialistického ideálu blíže, nežli svaz socialistických republik.

S v o b o d a v i d ě t i.

Lenin prohlásil svobodu ironicky za měšťanský předsudek, a zrovna tahle paradoksní floskule přinesla dnešnímu Rusku nejvíce plodů a byly z ní vyvozeny důsledky nejreálnější. Svoboda je dnes slovo, které skoro znamená totéž jako „protirevoluce“. Svoboda byla odňata

životu soukromému, zmizela ze života veřejného, svobodu nemá dělník na kolchozu a nemá ji ani Stalin: to platí, i spokojíte-li se se svobodou docela relativní. V Rusku byla kromě svobody mluvit a psát, odstraněna i svoboda se dívat, jak se přesvědčil každý člen jakékoli dělnické delegace i každý člen některé turistické výpravy.

Od okamžiku, kdy po překročení sovětských hranic vyslechl člen dělnické delegace se zvláště postavené tribuny pozdravy ve světových jazycích a vyznání „solidarity práce“, od té chvíle, kdy se uložili členové po šesti nebo osmi v malých pokojících, trochu špinavých, k prvnímu přenocování — od té chvíle stojí náš cizinec stejně pod dozorem G. P. U. jako každý státní občan Svazu. Hned v prvních dnech se přesvědčí, že se musí smířit s faktem, že v Rusku narazí na trojnásob věcí, které se nesmí dovědět, vedle mála oněch pravd, které je svobodno poznati. Delegace je střežena členy kominterny, kteří dbají o to, aby nikdo z členů neviděl, co nemá propagační hodnotu, G. P. U. dala přesné pokyny, na jaké otázky se smí odpovídati, s velikou psychologickou bystrostí a dosáhne toho, aby se těm členům výprav, kteří jsou příliš kritičtí, zvidaví nebo nedůvěřiví, dostal stálý průvodce, jenž vrhá na fakta potřebné světlo, aby z nich nemohly být vyvozovány nepřijemné důsledky. S obrovskou dialektickou dovedností se podává výklad v úspěšných heslech a v pádných větách, dotazy a debata se nevyklučuje, jestliže však někdo v těchto dotazech je příliš naléhavý a nedá-li se snadno uspokojiti, je obrátěn od ostatních izolován a přede všemi zesměšněn. Průvodci dovedou se postarati o to, aby ti, kteří se nedají strhnouti k nadšení, byli již předem kompromitováni u svých kamarádů. Ostatně není do dělnických delegací, které jsou do Ruska zvány, přijímán nikdo jen trochu nespolehlivý, o smýšlení všech dělníků jsou přesné zprávy a již při sestavování výprav v jednotlivých zemích se dbá toho, aby nebyl vybrán někdo, kdo není stoprocentně loyální a nadšený.

Vzorné podniky, které jsou cizím návštěvníkům jako by náhodou a namátkou ukazovány, jsou velice pečlivě vybírány, výprava nikdy se nesmí dostat v obvod některé továrny, která pro nedostatek uhlí stojí, což se stává v každém podniku nejméně jednou v měsíci, vzhledem k nesmírně nízkému standardu čistoty se rychle každý závod, jenž má být navštíven, uvádí do lesku. Přes to stane se nejednou, že se v době jídla v ruské továrně doví od některého naivního továryše, že se ve dnech kolektivních návštěv podává docela jinší jídlo než obvykle. A přes všechnu opatrnost prozradí takový ruský továryš se zármutkem, jak se v socialistickém státě bez příkladu krađe, jak se nedá nechat na místě kus nářadí, kladívko nebo kleště, protože jak se vzdálíš na několik metrů, všechno hned zmizí: a že se ostatně člověk lidem nemůže divit, protože všechno to jsou nedostupné poklady. (O tom se ostatně přesvědčí na vlastním těle i kdekterý turista: cestovní kufr „Evropana“ představuje svým obsahem zázraky z tisíce a jedné noci, žiletka je věc, za niž je možno člověka zabít, vaše rezervní košile nebo kapesníky zmizí ze zamčeného kufru podivnou sublimací, ovšem nezmizí-li kufr celý. Při všem vzteku se pak neubráníte dojetí, vidíte-li tu strašlivou žízeň lidí, připravených docela o všechn minimální komfort kapesníku nebo gumového podvazku, kterým září oči při pohledu na evropskou látku nebo pestrou vázanku.)

Cizí specialisté, pracující v Rusku, jsou pod dohledem stejně přísným, většinou však neměří své věty tak docela skoupě. Uznáte-li, že v jejich kantině je jídlo přece jen slušnější, dostane se vám odpovědi, že by si to žrádlo

jako je „kaša“ a karfiolová polévka, z něhož žijí dělníci od jara do zimy, také nedali líbit. Jeden americký inženýr mi otevřeně prohlásil, že je nesmyslem, že by ruský dělník měl konkurovati americkému, když nemá co do úst. Viděl jsem na moskevské třídě asfaltovati ulici v centru americkými dělníky, kteří za stejný čas asfaltovali přesně desetinasobnou plochu, než dělníci ruští, pracující nedaleko nich. . . „S tím jejich žrádlem bychom byli za rok na hromadě,“ řekl Američan, dívaje se na žluté a šedivé tváře ruských dělníků.

Bytová nouze v kriminále.

Cizí návštěvníci dostanou také ke shlédnutí jedno výstavní vězení sovětské. Demonstruje se v něm, že sovětský vězeň se má lépe než dělník v kapitalistickém státě; ukazuje se, že vězňové smějí ve dne ven, že jim není dlouhá chvíle, neboť tkají a pletou hezké předměty, že mají své útulné divadélko, v němž hrají komunisticky propagační hry. Vůdce delegace prohodí dokonce srdečný vtíp: „Lidé tu chodí tak rádi do vězení, že je máme dokonce všechna přeplněná. . .“ Když skupina návštěvníků vychází zase ze dvora, prohodí kdosi ze zvláště pravověrných, v takovémhle kriminále že by rád seděl. Ale jeho pochvala padla na nějak špatnou půdu, nikdo mu nepřisvědčuje, nějak rozpačitě se mlčí. Až jeden se zeptá:

„A koho vlastně zavíráte do vězení. . .?“

„Sprosté zločince, milý soudruhu, ti jsou všude na světě. . .“

„A uvidíme také „butyrku“ a politické vězně? . . .“

Vůdce delegace, náležející ke kominterně, však na tomto místě rázně přerušil diskusi a promluvil o dalším bodě vycházky. Nevšíml si také už ani otázky, jak jsou vězňové vlastně vyživováni. Trvalo dlouho, než jsem se dověděl podrobnosti na tyhle otázky.

Jestliže už v „reklamním vězení“, které se ukazuje cizím návštěvníkům, je strašná „bytová nouze“, nad níž leckterí návštěvníci místo údivu ustrnou, jestliže i zde je natisněno v celách v rozměru 3.50×2.50×2 m po čtyřech až pěti lidech, jestliže tady dostávají denně jen 200—300 g chleba a jednu vodovou polévku, při čemž maso, tuk, zelenina, cukr jsou pro ně věci docela neznámou — je to všechno jen příjemným osvěžením proti stavu politických vězení G. P. U. Ve dvou až třech galeriích nad sebou, vystavěných ze dřeva, v dusných a tmavých místnostech jsou spoutaní lidé s nohama přitahány k tělu tak, že často nejsou s to ve dne ani v noci natáhnouti údy. Jsou politicky nebezpeční: snad měli doma nějaký skrytý zlatý dukát, snad se to o nich myslí, že ho mají skrytý, snad něco neprozřetelného někde řekli, snad se o nich jen tvrdí, že něco takového měli v úmyslu. Snad šířili státu nebezpečné anekdoty, kdož ví, všechno postačí, aby se člověk dostal do vězení G. P. U.

Jedinou noc si nikdo z nich neodpočine, výslechy dějí se pouze v noci, neslýchaně barbarsky se surovostmi a nadávkami, pro něž není v našem jazyce ani překladu. Dostávají 200 g chleba denně a vodu, nic víc, a zostření trestů pro domněle zatvrzelé jsou neslýchaná; nedává se jim možnost, kam v celách vykonati potřebu, takže jsou doslova nuceni se podělavati. Ostatně i ve velikých místnostech pro 20 vězňů bývá jediný kbelík na splašky, uprostřed nepopsatelné atmosféry. Nikdo z příbuzných se nikdy nedoví, do kterého vězení byl zatčený převezzen, není odvolání, obhajoby ani soudce u G. P. U., nikdo se nedovolá práva ani vyšší instance. Každý zatčený očekává s jedinou touhou okamžik, kdy bude odsou-

zen: to může znamenat alespoň záchranu, deportaci na Sibiř, na ostrovy v Ledovém moři, a to znamená alespoň konec zvířecího týrání a pokořování.

Zní to všechno jako výplody fantasmie, ale všechno, kam jsem sám nenahlédl, opakuji podle svědectví svých blízkých známých, jsoucích mezi vládnoucími v Rusku, podle vyprávění členů strany, kteří proti tomu všemu již otupěli, ale neměli nejmenší zájem pro to, vyprávěti něco, co by nebylo pravda. Trvale zamlčovati pravdu působí jakési obtíže v duševním zažívání, proto se také ani stoprocentní straník nevyhne tomu, říkati nepříznivé věci o své straně, jak jsem se o tom často přesvědčil.

Útrapy politických vězňů jsou nevypsitelné. Umírají jich bez počtu, neboť vlhké sklepy, v nichž jsou namačkání, jsou občas topením rozpalovány a hned zase je do nich pouštěn studený vzduch ventilátory; čert ví, je-li to lajdáctví neb úmysl, jisto je, že polovina jich zajde na tuberkulosu a zápaly plic. Při výslechu nasmějí se 8, 10 hodin pohnouti se židle, která je příliš vysoká, takže jim nohy visí nad podlahou. Výsledky jsou dlouhodobé, po několika hodinách se střídají úředníci; jednou vyzvídá brutální, pak úlisně hladký, jindy ženská, divoce nadávající bestie. Kdo se nepříznal ani po 10 nebo 12 hodinách, přijde do „ledárny“, do izolovaných sklepů, v nichž není ani pryčny. Ostatně ani v normální cele nemůže člověk sedět ani ležet natažen. Ob večer bývá některý vyvolán ven, „bez věcí“. Každý ví, že to znamená smrt. Bude ve sklepě zastřelen. Někteří však byli vyvoláni „bez věcí“ už pětkrát a jsou zase posláni nazpět: každý musí vědět, že zítra může být mrtev, to stačí. Když se dole střílí, pouštějí se v celých ventilátory, které řvou.

Mluvil jsem s inženýry, bývalými obchodníky, lékaři a židy, skoro každý z nich už byl v G. P. U. Každý z nich vypráví totéž o jejích metodách. Bohužel to tedy není lež a smyšlenka protipropagandy.

S v o b o d a k r i t i k y.

Do vězení G. P. U. se člověk může dostatí všelijak. Třeba na anonymní udání. O rozkvět těchto anonymních denunziací pečuje instituce, zvaná „nástěnné noviny“.

O nástěnných novinách se říká, že prý jsou „ventilem továrny“. Jsou v každém podniku, v každé provozovně, každé nemocnici, ve škole stejně jako v táboře pionýrů. Je to tabule, zavěšená na nejmarkantnějším místě podniku, k němuž má každý přístup, tabule, na níž je upevněno na sta lístků, prohlášení, proklamací, výzev a udání na lístcích psaných ručně nebo cedulkách popsaných strojem. Jejich účelem je poskytnouti všem zaměstnaným až k nejposlednějšímu možnost kritiky, možnost upozorniti na skryté zlořády a podati návrhy na zdokonalení provozu před veřejným forem.

Četl jsem na sta těchto nástěnných novin, na všech jsem však našel vždy znovu, že neobsahují než tlachy, udavačství a osobní nevráživosti, skryté pod politickými frázemi. Jeden tu píše: „Soudruh v tom a tom oddělení místo pořádné práce zajímá se více o trockistické řeči, jimiž otravuje své sousedy.“ „Tovaryš B. pracující u soustruhu je nebezpečný revoluci, protože příliš kritizuje a štourá.“ — „Soudruh C. ležící na posteli té a té není pevnou skalou bolševismu, protože...“ — „Jak je to možné, že tovaryš D. je ještě vůdcem oddílu, když včera veřejně prohlásil, že...“ — Celý tento pokrok, jenž bývá vyhlašován za soustavu veřejné kritiky, není než bluff, je organizováním pomluv a udavačství. Každý píše tu pod rouškou anonymity, za žádná tvrzení nikdo

není osobně odpovědný, redaktor nástěnných novin nesmí nikoho z udavačů prozraditi.

Takovým způsobem vládne nad celým Ruskem strana: to je prostědek komunistické buňky, jak může veřejně označiti každého, kdo se mu zdá nevhodný, nahnati strach, nebo prostě oddělati. Celý Sovětský svaz je strašným systémem organisovaných špiclování, zrad, udavačství, perfidních pomst, a všechno to se zhoršuje tím více, čím se horší hospodářská situace. Neboť více chleba, většího přidělu masa, jakéhokoli postupu, je možno docíliti jenom tehdy, když bude odstraněn ten, kdo je před tebou. Větší štěstí jednoho se dá vykoupiti pouze neštěstím dvou jiných, stačí trochu špatnosti, a již je možno druhého zaplésti do podezření a vleklých vyšetřování, stačí svědectví dvou lidí, aby někdo byl navždycky odstraněn. Toto demoralisování charakterů je z nejhorších skutků strany a vymstí se nejvíce jí samotné.

Účel „nástěnných novin“ je jasný: nespokojenost lidí s velikými věcmi se odvádí na malý tlach, potřeba lidí kritizovati se vybíjí v malicherných klevetách, jestliže se ve věcech politiky musí mlčet, je možno svobodně se vyhubovati proti sousedovi. A to patří k životním potřebám člověka, ať je to křesťan nebo žid.

S v o b o d a ž i d ů.

Četl jsem v amerických časopisech o nadšení židů, kteří navštívili Sovětský svaz, a byli šťastni, když se přesvědčili, že to je země, v níž kyne jejich souvécům nejvíce svobody a volnosti. Ti židé, kteří tohle psali, si totiž prohlédli život svých souvéců způsobem podobným, jímž prohlížely továrny dělnické delegace. Myslím, že je možno směle říci, že není žida, pokud se neudrzuje ještě mezi funkcionáři strany, který by nebyl býval ještě vyšetřován v G. P. U. Židé, doktoři a inženýři jsou privilegovanou vrstvou politicky podezřelých.

Vypravuje se anekdota, v níž se ptá jedna paní druhé, jak se vede jejím dětem. „Děkuju, děkuju,“ odpovídá otázaná, „dobře. Jedna má dcera je komsomolka a druhá dostala také dítě.“ „A co pak synové?“ „Ale děkuju, taky dobře: starší je inženýr, a mladšího zavřela také G. P. U.“

Inženýři se zatýkají v celých množstvích pro domnělé sabotáže a proto, aby se podlomil jejich přirozený vliv, a ukázalo se dělníkům vždycky znovu: intelektuálové jsou banda. Každý, kdo má nějaké odpovědné postavení, žije tak stále jednou nohou v G. P. U., neboť postačí jen jednou překročiti rozpočet, aby byla v podniku dodržena předepsaná výše produkce, a už je to čin proti státu.

Stejně se pokračuje také proti lékařům, a zejména proti zubním lékařům, protože ti jsou nejvíce v podezření, že doma skrývají nějaké zlato nebo jiný drahý kov. Stejně není jediného žida, který by pro stejné podezření už nebyl seděl. I ti, kteří dnes zaujímají ještě důležitá místa ve straně, si odseděli svá vyšetřování docela jistě už včera. Skoro všichni židé byli kupci, advokáti, lékaři: jako intelektuálové jsou již svým příslušenstvím k této vrstvě podezřelí z práce proti Svazu, jako majetní měli většinou mezi svým majetkem staré skvosty, rodinné prsteny, cizí valuty nebo mince, a skoro nikdo neodevzdal všechno dobrovolně státu. Ti, kteří něco odevzdali, nebo ti, u nichž se při věčných domovních prohlídkách něco našlo, jsou uvězněni proto, že se předpokládá, že ještě více doma mají skryto. A ti, kteří neodevzdali nic, nebo u nichž se při prohlídkách nic našlo, ti jsou zavírání proto, že se myslí, že to dobře schovali a že se jim jednou přece jen přijde na drahé kovy nebo přece jen se přiznají, kde je schovali. A zubní

lékaři jsou zavíráni vždycky zase občas znovu z toho důvodu, že je radno zjistit, nenavštívil-li je snad mezitím přece jen někdo z bývalých sedláků, jenž si poschovával nějakých 20 nebo 100 dolarů, a nedal-li si je od nich za příslušný podíl snad vsadit do úst.

Š t a s t n é v y ř e š e n í .

Antisemitism sovětské vlády není přímý, je to „studený antisemitism“ nepřímý. Synové bývalých obchodníků, a tedy židů, smějí jen v neomezeném počtu na vysoké školy, jež jsou vyhrazeny synům dělníků. Péče sovětské vlády o kolonizaci židů je dojemně směšná: založení židovské kolonie na Amuru, v naprosté divočině, zamořená komáry, v zemi močálů, do níž by bylo dříve nutno investovat miliony a miliony, kterých však stát nemá, nežli by se z této země mohl stát kraj lidsky obyvatelný — to vypadá jako žert, ne jako vyřešení židovské otázky. Vypadá to, že jednou ve volné chvíli našel jeden z komisařů kdesi na čínské hranici ve vzdálenosti co největší od Moskvy prázdné místo na mapě, zabodl do něho špendlík, a řekl: tam pošleme židy. Jinak to není vysvětlitelné.

Venkovan však na rozdíl od tohoto nepřímého antisemitismu nenávidí židy otevřeně a zarytě: Slovo „žid“ znamená nadávku. Všechny ty nenáviděné Georgijce a Arménce, kteří zaujímají dnes v Rusku nejvyšší místa, nazývá prostě se záštitím „židy“ a přeje jim všechno nejhorší.

Při těchto pronásledováních se ukázaly vedle mála dobrých zejména nejhorší charakterové stránky židů. Známi mi ukazovali prstem na jiné z židů, kteří se zachránili sami před pronásledováním tím, že obětovali 10 nebo dvacet ze svých souvěrců i s jejich rodinami, tím, že je zradili a donesli na ně, kde skryli svůj majetek. Sta židů je agenty G. P. U. a za zradu a leckdy i za život jiných židů se dostali kupředu ve straně. Někteří židé, jako Kaganovič, se dostali až na nejpřednější místa: on, jenž razil tituly „Stalin — moudrý“ a „Stalin — nejlepší žák Leninův“ je označován za nejhoršího šplhouna a je z těch, kteří jsou všeobecně nejvíce nenáviděni. Ti z židů, kteří se dostali do G. P. U., zaměstnávají se především tím, že šikanují, podezírají a střeží ty zbývající ze židů, kteří musejí býti trpěni pro své schopnosti, kterých je třeba jako lékařů, a kteří jsou jen občas pro postrach ještě prosíváni sítem politické policie.

Není ovšem židům polehčující okolností, že jeden geniální revolucionář, nejkousavější kritik a nejbystřejší analytik dnešní situace v Rusku, jenž bydlí té doby uprostřed zelenavých vln a starých paláců ostrovů Prikipo, že tenhle nebezpečný intelekt patří také mezi ně.

otázky a odpovědi

Levice a armáda

I.

V Praze 7. července 1933.

Vážený pane redaktore!

Měl jsem svého času čest poslati Vám dva dopisy, v nichž jsem si dovolil nesouhlasit s Vaším směrem a udal jsem, tuším, též proč. Pokud jsem od té doby něco od Vás četl, shledal jsem, že se „situace nezměnila“. Minulý týden jsem dostal do ruky „Přítomnost“ a tam je Váš článek „Nahý v trní“. Shledal jsem, že (po příkladu naší zahraniční politiky) i Vy začínáte chápat, oč jde,

a že dokonce se snažíte, zdá se mi, viděti i budoucnost a zaujmouti stanovisko k „minulosti“ Vaší „Přítomnosti“. Jaká škoda, že jste tyto tři činnosti nevyvinul dříve. Bylo by dobře nejen pro Vás, ale hlavně pro širokou veřejnost.

Přál bych Vám, abyste dokázal na nově zaujaté linii vytrvat (neboť to jest u nás řídký zjev) a dokázal na svém místě konati plně posláni, jež Vám ukládá Vaše povolání novináře: vésti a předvídati.

Nemylte se, k tomu je potřebí veliké duševní síly, veliké odvahy, veliké vůle a ovšem, rozumu. Neboť mítí Maďary a Němce za sousedy, to není jednoduché, a každé předvídaní a vedení u nás musí počítati — s válkou (které jste až dosud chtěl se vyhnouti slabostí — neboť většina našich (míním českých) ctností jsou jen slabošství). A tu může podniknouti jen národ připravený, uvědomělý a — hrdinný.

Socialisté naši, k nimž se stále hlásíte, nedali, bohužel, dodnes nijakého příkladu těchto ctností.

Ale promiňte, hned bych byl jinde, než chci (a jsem chtěl), neboť účel mého dopisu není nic jiného, než vyjádřiti a říci Vám svůj souhlas, jako před pěti lety jsem Vám napsal svůj nesouhlas.

Tedy ještě jednou, mnoho zdarů!

Podplukovník X.

II.

Vážený pane podplukovníku,

dával jste nám několikrát z vlasteneckého chování známku nedostatečnou, nyní, pro náš článek o nutnosti obrany proti hitlerovskému Německu, nám udělíte výbornou a přejete si nám to sdělit. Věřte však, jsme takoví, jací jsme byli. Buďto jste nás dříve neprávem haněl, nebo nás teď neprávem chválíte. Je ovšem vojákovi těžko vysvětlit podstatu pacifismu. Podle mého názoru je pacifista taková bytost, která se snaží zajistit mír a žádá, aby také její národ k tomu úkolu přispěl, čím může, dokud splnění úkolu zdá se možné. Jestliže však pacifista vidí, že mír — pro zřejmou vinu národa jiného — zajistit se nepodařilo, jestliže pozoruje, že v sousedství roste útočník, jemuž všechna mírumilovnost je k smíchu a k pohrdání, pak ani pacifista, není-li náhodou jednou z oněch bytostí, jejichž životní instinkty jsou podlomeny, neklade dobrovolně hlavu na špalek a praví v souhlasu s lidskou přirozeností: budu se bránit. Taková byla vždycky pravda o nás. Naše skutečné stanovisko mohl jste zde nalézt před dvěma lety v dlouhých a ostrých polemikách proti t. zv. radikálním pacifistům, kteří prohlašovali, že žádného rozdílu mezi válkou obranou a útočnou neuznávají, a vyhlasovali zásadu „nebránit se“ pro všechny případy. Ukázali jsme už tenkrát, jak jsme jich vzdáleni. Tedy žádný rozdíl mezi naší minulostí a přítomností. Rozdíl je jen v tom, že nutnost obrany, o které jsme tehdy teoreticky mluvili, se nyní prakticky skoro už dostavila.

Náš pacifism, za něž se nikdy nebudeme stydět, i kdyby nás sebe více lidí k tomu přemlouvalo, není nerozumný. Klademe takovouto heslo: dřívější Německo nás neohrožovalo, nynější nás ohrožuje; naše chování se musí řídit touto změnou situace; nekřičíme „vlk, vlk“, když ho tu není; jestliže však se dravec opravdu potuluje kolem našeho domu, ohlásíme to prostě a jak se sluší na muže, který uznává fakta; dokud není proti čemu se bránit, neharašíme zbytečně šavli, a dokud je naděje na odzbrojení, jsme z celého srdce pro ně; jestliže však potřeba bránit se se vyskytne, jsme ochotni ji vyhovět. Jak je to vše prosté! Je věru potřeba velkého množství předsudků a zmateného myšlení, aby se v tom shledávalo slabošství.

Toto vše snažili jsme se Vám už dříve vysvětlit, ale marně ovšem. Zdá se, že je mezi námi propast se špatnou akustikou, přes kterou je marno volat. Vy nepokládáte za muže, dbající faktů, nás a my Vás. Pokud se týká toho oblíbeného slabošství: vezměte třeba Masaryka. Jak dlouho toho měli za slabocha a náměsíčného

humanistu. A koho našla chvíle činu na místě, když přišla? Neposuzujte lidi podle šířky jejich vlastenectví dštících úst, podle toho, jak statečně křičí uprostřed hlubokého míru. Neposuzujte oddanost lidí národu ani podle toho, je-li kdo socialista nebo není. Zdá se, že tak činíte. Socialisté prý nepodali žádných příkladů „připravenosti, uvědomělosti a hrdinnosti“. Jaká to křivda! Jakým hloučkem by byly legie bez socialistů! A kdo bojoval ve světové válce? Myslíte, že jen lidé s kapitalistickým přesvědčením? Naším socialistům se nevděčně křivdí: historie ukáže, že všechny rozhodné chvíle je našly po boku národa.

My ovšem musíme projevit více rozvahy než Vy, než zvoláme: do boje! Nepokládáme se za nečestné, nýbrž dokonce za prospěšné. Vám je válka mimo jiné také povoláním; není žádný div, že máte větší sklon než my k tomu, v čem jste stále vyučováni, a že Vám to připadá přirozenější. Ani bychom nechtěli být jako Vy: kdyby všichni se Vám podobali, svět by se ocitl v nebezpečí vojenské jednostrannosti, která je zatracená. Vy zajisté nechápete naši úzkostlivost v hledání práva; zdá se Vám to býti zbytečným zdržováním; Vaším míněním je, že se vede válka, a že se tedy má vésti a připravovati bez dlouhých úvah. Ale pravím Vám: kdo bojující armádě objeví právo, za něž má bojovat, vykonal pro brannost, o níž stále mluvíte, více než celý generální štáb. Vaším míněním snad je, že lidé přijdou ochotně bojovat. Mýlíte se. Nebude tu mnoho vrozené ochoty. Neznáte materiál, který bude svěřen Vašemu velení. Ten známe my civilisté lépe. Nezapomínejte, že budete stát v čele nikoli armádě vojáků z povolání, nýbrž armádě civilistů. Těm válka není tak samozřejmá jako Vám. Aby bojovali, a dokonce, což je třeba, statečně bojovali, musí býti strženi nějakou ideou, musí vědět, že bojují za zřejmé právo proti zřejmému nepravu. Jinak v nich najdete jen velmi omrzelé a cynické bojovníky, materiál pro nějakého budoucího Céлина. Vy zajisté rozumíte lépe technickým stránkám války — je to Vaše metier, ale my činíme si nárok rozuměti lépe psychologii vojska, složeného z civilistů. A říkáme: varujte se je poslat do boje bez zřejmé idey práva! Proto otázku práva stále zkoumáme, proto jsme i pro to, jíti až na nejzazší hranice ústupnosti: naším cílem je, aby potom nezbytnost obranné války všem byla jasna, aby mohli jít, kam třeba, jako svobodní muži, rozhodnuvší se hájit svůj domov, nikoliv jako vlečená masa. Naše slabošství, jak Vám se to zlíbilo nazývat, je hledání morálních energií, prýstících z práva nade vši pochybnost postaveného. Jsme pomalí v hledání důvodů pro válku: ale nalezneme-li nějaké, doufáme, že obstojí před kritikou kohokoliv.

Vojáci, zdá se, mají neblahý sklon nalézati slabošství na všech stranách. Je to kus jejich terminologie, patří to k nim jako bříinkání ostruhami. Ani statečný Clemenceau, nazvaný svým národem „otcem vítězství“, neušel osudu býti od vojáků častován podezřením ze slabosti. Nikdo jiný než sám Foch inspiroval proti němu celou kampaň, která Clemenceaua vinila z defaitismu. Clemenceau a defaitismus! To je stejně nesmyslné spojení jako Leonidas a zbabělost, ale přece bylo učiněno. Je to patrně část Vašeho vojákého vidění, jakýsi „úraz z povolání“, že se domníváte, Vy vojáci čeští i francouzští i němečtí a patrně angličtí a američtí, shledávati celý svět prolezlý defaitismem. Jste odborníci se vši odbornickou jednostranností. Ačkoliv o tom nevíte, jste trochu podobní profesorům řečtiny, kteří pohrdají celým člověkem za to, že nedostatečně ovládá aoristy. Clemenceau tehdy odpověděl Fochovi: „Obraz míru jeví se úplně změněn. Mír práva, Evropa práva, tvůrkyně nezávislých států, jejichž vojenská síla vzroste všemi mravními energiemi, povzbuzovanými potřebou upevniti své postavení ve všech oblastech mezinárodního života, zdaž to dohromady netvoří celek ne vyšší, než by byla ta, kterou by nám poskytovala hranice, mohutně organisovaná? Otázka je rozhodnuta hned, jak ji položíme. A tak se

všech hledisk sbíhají se problémy moci vojenské a moci mravní, aby vzájemností podpůrných sil vytvořily ohromnou tvrz nepřekonatelné síly, na níž se vyčerpá divošský nápor útočníků. Již Masaryk a Beneš nám ukázali míru vysokých mravních energií, vypěstovaných v zápasech za tu nezávislost, kterou naše vítězství posvětili.“

To jest přesně to, co také my Vám máme odpověděti: „Nezávislé státy, jejichž vojenská síla vzroste mravními energiemi“: právě takový jest problém. Vy se staráte jen o jeho polovinu, o vojenskou sílu, my pak o to, aby nebyla bez spojenectví mravních energií, které ji znásobují. Smíme vésti jen takovou válku, která je schopna mravní energii vybavit; musí býti naprosto zřejmo, že tak dlouho jsme lpěli na míru, dokud to jen šlo.

A ještě slovo, tentokráte na druhou stranu: levice, ať sebe více, jak se sluší, miluje mír, musí naléztí zdravý a životný poměr k obraně státu pro chvíli, kdy mír milovati by nebylo možno, poněvadž by vinou některého útočného národa jiného neexistoval. Kdyby se levice nepodařilo takový zdravý poměr naléztí, prohrála by své politické postavení. Vlny vzbouřené energie národa by se nad ní zavřely.

—fp—

Proč ne intervenční válku?

I.

Vážená redakce,

vysvětlíte mi, prosím, tuto záhadu evropské politiky: jestliže válka s hitlerovským Německem se pokládá za neodvratnou, proč nedohodne se Anglie s Francií a neudeří na Německo raději hned? Proč se čeká, až se Německu podaří ozbrojit? Nebyla by intervence nyní humánnější k celému lidstvu?

V úctě

dr. Z. K.

II.

Milý pane,

Vaše otázka míří přímo na doporučení včasné intervence v Německu, tedy na proslulou válku preventivní. Ale všechny ty důvody, jak jsme svého času uváděli proti intervenci v Rusku, platí přesně i zde. Že v jednom případě šlo o režim krajně levý a ve druhém jde o krajně pravý, na věci nic nemění. Až dosud každá intervence revoluční vládu jen konsolidovala. Dejme tomu, že ostatní státy by naše (t. j. Francouzů, Poláků a Čechoslováků) zakročení proti Hitlerovi tolerovaly nebo dokonce tak či onak podporovaly. Prakticky je to vyloučeno, z důvodů, jež jsem rozvinul v jednom z posledních čísel ve článku „Jak začítí válku“. Ale dejme tomu. Předpokládejme také, že bychom soustředěným útokem odpor hakenkreuzlerů zlomili, což je za dosavadních poměrů výzbroje pravděpodobné. Co potom? Rozdělili bychom Německo na deset či více dílů a dosadili všude vlády demokratické. Lze si představit, že by se trvale udržely, že by mohly organisovat řádnou, opravdu demokratickou správu, že by se staly populární, v tom strašlivém hmotném i duchovním zmatku a úpadku, který by následoval po takové válce? Nebo bychom snad měli zůstat v Německu, obydleném 65 milionů nacionálně tak uvědomělého obyvatelstva, jako Japonci v Mandžusku? Je třeba se varovat emigrantských generalisací. Německo neupí pod nohama několika perversních tyranů, jako Rusko nebylo podrobeno hrstkou židovských fanatiků. Hitlerovství bylo a je ještě velké hnutí, které strhlo indiferentní a poslušnosti každé vrchnosti navyklé masy téměř úplně a nemůže najít svého mistra, po případě svou zkázu než v sobě samém, ve svých vnitřních obtížích a protikladech. Zasažení „zrádců“ a nepřátel zvenčí by mu jen pomohlo. Žádný národ nemůže být spasen proti své vůli. Demokratický režim prohrál to, kromě jiných svých chyb, zejména také proto, že byl zatížen dědičným hříchem porážky, že se zrodil z národního ponížení a bídy, že nedovedl zabránit tragickým důsledkům toho, co sám nezavinil, ale co na sebe přijal s celou odpovědností za německý „hrozný rok“ 1918—19. Ně-

mecká demokracie a dokonce už autonomie jednotlivých krajů a kmenů nemůže být dekretována z ciziny, jež by je zakládala přirozeně jen ku svému prospěchu a tudíž kompromitovala. Viděli jsme, jak to dopadlo s rýnským autonomismem, původně silným, spontánním hnutím, když se stal subvencovaným separatismem. Viděli jsme, jak to dopadlo v Saarsku a Gdansk, a jak zákaz Anschlusu podporoval pangermanismus v Rakousku. Nynější odpor vlády Dollfusovy je silný, poněvadž je zase původní, spontánní. Tedy jen ne foukat do ohně!

Zbývá námitka: máme tedy čekat, až nás Němci, plně připraveni, napadnou? Zajisté — ovšem připraveni také. Jde o to, jaká bude ta příprava. Německo obcházelo a bude obcházet odzbrojovací opatření, to se rozumí, ale tím nás nedohoní, ani v letectví, jímž se tolik straší, ale které přece samo o sobě nemůže vyhrát žádnou válku, poněvadž není s to obsadit území. Ve velkém, což by musilo být veřejné, zbrojit nesmí, poněvadž to by pak mělo za následek, jak je upozornil britský ministr války a nepřímo i americký president, nikoli preventivní válku, ale zakročení všech signatářů míru versailleského s oficiálním souhlasem všech mezinárodních institucí. Hlavní není příprava technická. Tu mělo Německo v r. 1914 dokonale a mnohem pohotovější než spojenci, ale diplomatická. Osamocený stát, byť sebe mocnější, nemůže vést válku, zvláště ne útočnou. Německo nám nebude nebezpečné, leda tenkrát, když mu opatříme spojení, stavíce se sami do nepráva a proti skutečným zájmům ostatních mocných tohoto světa.

Dr. Rudolf Procházka.

dopisy

Láska k půdě na venkově a v městě.

Čtvrťin, 12. července 1933.

Vážený pane redaktore,

jsem si dobře vědom toho, že umět mlčet je vlastností krásnou, ale někdy to přece není možné. Tak na př. nemohu pomlčet k článku pana V. G. v *Prítomnosti*, kde autor mluví o lásce k půdě. Je zlé, když si někdo splete pojmy; pak se totiž může stát velký omyl, jako se stal panu V. G. Předně: láskou k půdě nerozumíme opatrování zahrádky o několika čtverečních metrech. Na oné „půdě“ nemusí totiž růst ani růže ani tulipány, na oné „půdě“ mohou právě tak dobře růst rané brambory nebo karfiol. Pak se ovšem nemohu divit, půjde-li pan autor kolem zahrádky, kde jsou místo tulipánů brambory, že nadšen právě nebude. Dost možná, že pan autor náhodou přijel za dlouhý čas na venkov a takovou zahrádku spatřil. Ale to ho nemělo svést k tomu, aby zapěl truchlivou elegii nad tím, že venkov ztrácí lásku k půdě. Podle mého názoru miluje půdu ten, kdo se o ni pečlivě stará, ať na té půdě roste žito, cukrovka, zelí či cokoliv jiného. A nikdy bych nezaplakal nad tím, viděl-li bych, že majitel třeba 20korcové chalupy nemá obděláno pečlivě těch pár čtverečných metrů před okny. Má-li ostatních 20 korců pořádně obděláno, stará-li se snaživě, aby z těch dvaceti korců nemusil ani kousek odprodat a udržel je ve svých rukou, tomu já říkám láska k půdě. Takový venkovský člověk, který o půl osmé večer chodí s pole domů a o desáté má teprve definitivní pokoj od práce, ten, myslím, bude mít nejméně chuti, aby se pipal v zahrádce. Ať to pan autor zkusí a uvidí. Ostatně není svědomité psát o věcech, kterým dobře nerozumím, o poměrech, které jsem se snažil pochopit, když jsem jednou kdysi jel vesnicí a tam mi padla do oka jedna zanedbaná zahrádka. To v p. autorovi může vyvolat ten a ten dojem, vlivem kteréhož může stvořit krásný feuilleton, ale je žalostné, je-li mu onen dojem popudem k sepsání vážného článku. Že měšťáci mají své zahrádky v pořádku, tomu se nemůže nikdo divit. Ale tomu se, prosím, neříká láska k půdě,

to je pouze ušlechtilý sport. A tento sport měšťákům mnohem více schvalují, než chodit na kopanou neb na rohovnická utkání. Nepíší tyto řádky proto, že by naše zahrádka byla zanedbána a že bych neměl čas uvést ji do pořádku. Také naši sousedé se o své zahrádky pečlivě starají, a je radost na ně se podívat. Naše zahrádky to jistě nebyly, které pana autora tak zarmoutily. To na omluvu, aby si snad pan autor nemyslel, že někomu závidím krásnou zahrádku.

Váš Škoda Vladimír.

listárna redakce

Čtenář „*Prítomnosti*“ i „*Tvorby*“. Upozorňujete nás, že „*Tvorba*“ již po druhé, uvádějíc citáty, obviňuje nás z nedůslednosti, a pravíte, že, poněvadž mlčíme, cítíme se asi provinilými. Nikoliv, ale nejsme tak malicherní, abychom obtěžovali čtenáře ustavičnými osobními hádkami. Měl byste toho brzy dost, kdybychom každou nepravdu o nás napsanou vyvraceli. Každý veřejně působící člověk má být do té míry otužilý, aby ani pro protivensství, které se mu děje, se nepodobal hádavé babě z trhu. Věřte, že z těch žurnalistických hádek nic dobrého nikdy nevzejde: na jedno slovo dostanete deset, nic více. Poněvadž si však přejete vysvětlení, vyhovíme Vám. Zdá se, že onen mladý muž z „*Tvorby*“ si na svém výmyslu — nic jiného to není — velmi zakládá, když jej už po druhé v krátkém čase opakuje. Nestyděl bych se za to, kdybych za těch třináct let (takové je časové rozpětí mezi oběma jím uváděnými citáty) své mínění o Marxovi změnil; v pětadvaceti letech — tolik mi tehdy bylo — žádný člověk ještě nesnědl všechnu moudrost, a bylo by snadno možno, že jsem se tenkrát mýlil a teprve nyní přišel k lepšímu náhledu. Ale ani to není pravda. Citáty, které „*Tvorba*“ uvádí, jsou tyto:

V říjnu 1920 píše pan Peroutka:

„Komunistický manifest, Marx a Engels, nemohou býti svědky pro dnešní dobu a přítomné poměry. Nepoznali jich.“

V lednu 1932:

„Právě nynější krize ukazuje, že Marx měl pravdu, učil-li, že kapitalismus vyrábí způsobem neplánovitým, anarchistickým, a že nutným důsledkem toho jsou zhoubné periodické krize... Po zkušenostech posledních dvou let ztratili jsme všechnu chuť polemizovat proti této analýze.“

Nuže, ten mladík, co to tak pěkně sestavil, je švindlér. Je to taková historka, jako kdybyste roku 1920 o někom řekli, že jeho matematika není na výši, a roku 1932 kdybyste se o téžže muži vyslovili, že mluví dobře francouzsky, a kdyby potom někdo přispěchal obvinít vás z nedůslednosti a volal: vždyť vy, třtino větrem se klátící, povídáte o tom člověku po každé něco jiného! Ovšem že povídám po každé něco jiného, protože mluvím po každé o jiné jeho vlastnosti. Nejiné je to i s těmi dvěma citáty. Citát z roku 1932 se zabýval Marxovým názorem na výrobní poměry za kapitalismu; tu jeho analýze dosud dávám za pravdu. Ale v citátu z roku 1920 nešlo o Marxův názor na kapitalismus, nýbrž, což ovšem podvodný mladík pečlivě vynechal, na demokracii, a v tom Marxovi dosud nedávám za pravdu. Pokud se pamatují, pojednával jsem tenkrát o Marxově poměru k demokracii a řekl jsem, že za jeho doby, za doby absolutismu, byla demokracie nepravděpodobná, vzdálená, a proto že Marx raději hned věřil v diktaturu proletariátu; řekl jsem, že nezažil časů moderní demokracie a že proto o nich nemůže být svědkem ani jejich kritikem, ani že si nedovede představit jejich možnosti. Ať v tom mám pravdu nebo nemám to je jiná věc; ale je jasno, že v každém citátu mluvím o něčem jiném, a je potřebí velké neostýchavosti k tomu, aby se to tak zamíchalo dohromady. Tady máte důvod, proč s takovými lidmi nepolemizujeme: jestliže se někdo jen mýlí, můžete ho snad přesvědčit, jestliže on přemůže svou sebelásku, která pudí lidi raději setrvávat v omylech než je doznati. Ale máte nějakou naději přesvědčit člověka, který hned od začátku vědomě tvrdí nepravdu a k tomu účelu i falšuje citáty oblíbeným prostředkem, vytrhnutí jich ze souvislosti? Je obrněný proti pravdě, neboť ji předem vyhostil... Jím je daleko lépe nezabývat se vůbec. Je potřebí mít tolik hrlosti v sobě, aby člověk nereagoval na každou zlomyslnou bezvýznamnost. — To tedy na vysvětlenou i pro budoucnost, když zase budeme mlčet.